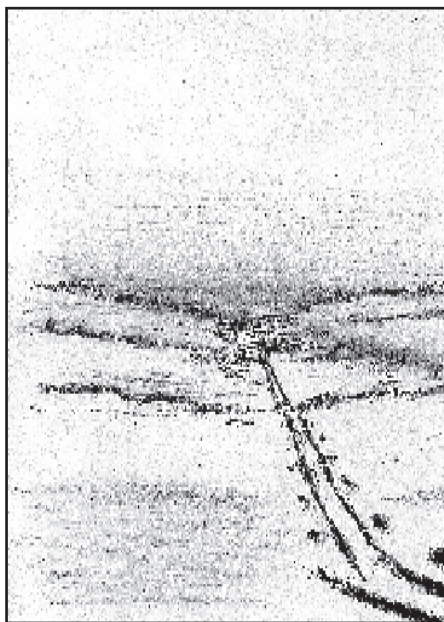

Vi bekjenner at jorden
hører Herren til
Studieprosjekt i Sápmi 1994 - 1996

DEN NORSKE KIRKE
Samisk kirkeråd

Innhold:

Synnøve Brevik Livets teologi: Prosjektet som gav inspirasjon til å være kristen og same	5
Tove-Lill Labahå Etnisk identitet og tro	11
Tore Johnsen Farsarven	15
Kjell Skog Å finne tilbake til røttene	24
Marit Myrvoll Å skape en ny orden	27
Karen Marie Eira Buljo Samiske skikker/tradisjoner i tilknytning til gudstjenestefeiring	30
Per Oskar Kjølaas Reisen	37
Tore Johnsen Trofasthet i alle mine relasjoner	45
Artikkelforfatterne	69

Forord

Denne rapporten "Livets teologi" ble i august 1996 gitt ut på engelsk under navnet "Theology of Life". Det var markeringen av at studieprosjektet som var initiert og finansiert av Kirkenes Verdensråd, formelt var avsluttet.

Allerede i februar 1997 ble det etablert en arbeidsgruppe under Samisk kirkeråd: Ressursgruppen for "Samisk teologi og kristendomsforståelse". "Livets teologi" - prosjektet hadde gitt inspirasjon til å arbeide videre med emner under hovedtemaet. Kristen tro og samisk identitet. Arbeidet skulle primært være rettet mot samiske menigheter og grupper. I løpet av 2 ½ år har ressursgruppen utarbeidet materiale, hvorav en vil prioritere å gi ut noe som små hefter, bearbeidet for bruk i lokalmenigheter. Annet materiale vil gis ut som artikkelsamlinger. Det er viktig for Samisk kirkeråd at dette materiellet i tillegg kommer ut på samisk.

Ressursgruppens medlemmer har også vært brukt som foredragsholdere på kurs og konferanser, flere har deltatt i internasjonal sammenheng og vært engasjert i arbeidet som førte til at det i 1999 ble etablert et permanent urfolksprogram i Kirkenes Verdensråd.

Oslo, 29.11.1999

Synnøve Brevik

Synnøve Brevik:

LIVETS TEOLOGI

Prosjektet som gav inspirasjon til å være kristen og same

Landet
er annleis
der du har budd
vandra
sveitta
froσε

sett sola
dale stige
kverve og komma att
landet er annleis
når du veit
her er
røter
forfedrar

Fra diktsamlingen "Solen min far", 1990.
Nila Aslak Valkeapää

Våren 1994 sa jeg ja til Kirkenes Verdensråd til å lede og koordinere regionalt et arbeid som er en del av et verdensomspennende prosjekt som på engelsk har fått navnet "Theology of life".

Initiativet til prosjektet ligger i UNIT III i Kirkenes Verdensråd, den seksjonen som arbeider med spørsmålene omkring "rettferdighet, fred og vern om skaperverket".

Dette er kjernebegrep i den programærklæring som Kirkenes Verdensråds 6. verdenskonferanse lanserte for å forkynne at det er Kirkens klare oppgave å bekjenne seg til Gud som Livets Gud. Kirkene må i fellesskap kjempe mot det som truer livet.

Bakgrunn for prosjektet:

Mellom Kirkenes Verdensråds verdenskonferanser i Vancouver (1983) og Canberra (1991) ble fokus satt på kirkenes forpliktelse til å bidra til å skape en fredeligere og mer rettferdig verden. Og for å sette spørsmålene øverst på prioriteringslista, ble det i Seoul 1990 holdt et "verdens kirkemøte", som resulterte i The ten affirmations / Ti forpliktende utsagn eller bekjennelser. Det er disse ti utsagn eller bekjennelser som utgjør rammen for "Theology of life" - programmet. Det vil si at de ti utsagnene har vært utgangspunkt for ti forskjellige studieprosjekt eller tema. Hvert av de ti utsagnene er gitt til to forskjellige grupper fra ulike deler av verden, slik at det i alt har vært 20 studiegrupper i gang. Vårt utsagn/vår bekjennelse har vært oppgaven også til en gruppe fra Samoa.

Utsagnet/bekjennelsen som har vært utgangspunkt for vårt studium:

"Vi bekjenner at jorden er Guds / at jorden hører Herren til"

Det heter om formålet med prosjektet at i en verden med stadig skiftende forhold er det kirkens oppgave å finne et teologisk fundament for arbeidet for rettferdighet, fred og vern om skaperverket.

Om målet med prosjektet heter det: Det skal fornye, berike og inspirere de ulike kirkesamfunn og ikke-kirkelige organisasjoner til samarbeid og felles ansvar for rettferdighet, fred og vern om skaperverket.

De mange tema det er blitt arbeidet med i tilknytning til prosjektet, vil utgjøre noe av program-innholdet ved Kirkenes

Verdensråds neste verdenskonferanse, Zimbabwe 1998.
Programmet har tre hovedkomponenter:

- 1) 10 forpliktende utsagn/bekjennelser er gjenstand for et verdensomspennende studium av skapelsesteologien.
Hvordan skal vi være trofaste mot Livets Gud i verden i dag?
- 2) Studiegruppene arbeid skal bidra til utvikling av materiell, litteratur.
- 3) Arbeidet skal bidra til ivaretagelse av ulikheter og mangfold.
Arbeidet skal fremme dialog, kontakt, gjensidig utveksling og felles handling.

* * * *

Hvorfor sa jeg ja til å være såkalt koordinator?
Samisk kirkeråd var opprettet et år tidligere; og jeg hadde vært administrativ leder for rådets arbeid i mindre enn et år.

I Genève hvor Kirkenes Verdensråd forberedte prosjektet "Theology of Life" søkte de også et urfolksengasjement. Oppgaven som Samoa og Sápmi (Sameland representert ved noen samer fra Norge) ble tildelt, var klart relevant sett fra samisk synspunkt: "Vi bekjenner at jorden tilhører Herren til". Å tilhøre en urbefolkning betyr å ha en forvissning om at jorden / det skapte er Guds eiendom.

Jeg sa ja fordi jeg kjente en stor utfordring i det, og at det angikk samisk kirkeliv på en særskilt måte.

På det felles møtet som lokal-koordinatorene ble innkalt til i Genève, ble jeg ytterligere styrket i min tro om at dette prosjektet kunne inneholde svar på noen av spørsmålene jeg hadde stilt til det kirkeliv jeg kjente.

I særlig grad inspirerte deltakerne fra den fattige del av verden, slik som kvinnen fra en av storbyene i Brasil som med stor kraft og overbevisning erklærte at "Gud er i mot dødsprosessene; at "de onde krefter dreper fantasien hos folk".

En annerledes form og uttrykksmåte vekket noe i meg, slik at jeg straks kjente igjen problemstillingene fra samisk og læstadiansk miljø.

Dette prosjektet skal være "menneske-orientert", fikk vi høre fra en av initiativtakerne. Mennesker har bruk for oss, og derfor settes prosjektet i gang.

Kirkene/menighetene og de ikke-kirkelige miljøene vil bli utfordret gjennom dette prosjektet.

Prosessen som settes i gang gjennom arbeidet i de ulike grupper, vil skape ringvirkninger innover i kirkene og utover i samfunnet.

Hvordan gikk det med prosjektet hos oss?

En uhyre spennende gruppe ble etablert, og det eneste jeg må beklage, er at den sørsamiske deltakeren likevel ikke kunne være med i fortsettelsen.

Sjøsamedistriktene ble godt representert, fjell- og elvesamene var med; likeens representanten for et område hvor samekulturen p.g.a. fornorskningen var erklært død.

Det som bandt gruppens medlemmer sterkest sammen, var kjennskapen til landet i nord, og til møtet mellom samisk og norsk kultur.

De kom med sin kunnskap om de vilkår troens liv hadde hatt på steder de kjente godt. Og under hele studieprosessen med oppgaven "Vi bekjenner at jorden hører Herren til" ble den samiske bakgrunn, i møte med det nordnorske den viktigste tolkningsnøkkel for tilværelse og gudstro. Som en sammenfatning vil jeg samle meg om et par brennpunkter:

DET FØRSTE er bildet av en landsdel der naturen setter

rammene for både det materielle og det åndelige. Naturen forstås og tolkes annerledes der den utfordrer mennesket så sterkt og direkte som den gjør i nord. Det kjentes befriende å snakke høyt om tro og overtro knyttet til naturen. For i kristelighetens navn var vi lært opp til å omtale som overtro alt som kunne assosieres med gamle samiske trosforestillinger.

Som kristen skulle en ikke befatte seg med andre personer og modeller enn de som var omtalt i Bibelen. Og selv om den jødiske forestillingsverden også var ukjent og fremmed, hadde en som kristen og same ikke aksept for at ens egen kulturelle bakgrunn var god nok som ramme for forståelsen av troen.

Men forestillingene og sagnene som levde og ble formidlet i hjemmene, vitnet sterkt om at livet, ja også kristenlivet kunne tolkes ut fra en samisk forestillingsverden. I «Livets teologi» prosjektet fikk jeg for første gang dele tanker med andre kristne samer om at det er naturlig å tolke Skriften ut i fra det miljø og det landskap som er kjent.

I arbeidet med den immaterielle kultur som var blitt så ukjent for meg gjennom en lang fornorskingsperiode, ble også forutsetningene for livet i Sápmi, selve jorden og den materielle kultur levendegjort og verdsatt på ny. Mitt folk har som andre folk, fått et stykke land å forvalte, ivareta og kultivere. Og i dette kultiveringsarbeidet skal folkets egen tradisjon være en av bærebjelkene.

DET ANDRE er sorgen ved å oppdage at den gamle kunnskapen er holdt hemmelig eller delvis er borte. Kolonisering og misjon lærte de gamle at det lønte seg å holde visse forhold skjult og hemmelig. Dermed ble de mestere både i hemmeligholdelse og åndeliggjøring av alt det som kunne skape konflikt eller problem. Ved kunnskap om forholdene har prosjektet kastet lys over samisk kirkehistorie og samisk trosliv.

Selv et så avgrenset og kortvarig prosjekt har allerede gitt oss som deltakere så mye kunnskap at vi kan vurdere vår egen

åndelige arv med adskillig stolthet. Prosessen vi har vært gjennom, har gitt lyst til å bringe kunnskapen videre til folk både i og utenfor Kirken. Det var også noe av det viktigste fra Kirkenes Verdensråds side at "Livets teologi" - prosjektet skulle skape ringvirkninger utover i ulike miljø lokalt og regionalt. Jeg har det ønske at det frigjøres også nødvendige økonomiske ressurser til at arbeidet kan føres videre.

Gruppen som har arbeidet sammen, representerer en viktig faglig ressurs for samisk kirkeliv først og fremst, men også for Den norske kirke for øvrig. Kunnskapen kan ikke bli i gruppen, men den må spres videre til lokalsamfunnene der folk lever sine liv.

Først blant levende mennesker kan ideen bak prosjektet få folde seg ut, og ved at det skapes håp, fornyelse og vekst blir Gud som Livets Gud synlig også hos oss.

ETNISK IDENTITET OG TRO

Arbeidet i «Livets teologi» - gruppa har betydd mye for meg personlig. Jeg har gjennom dette arbeidet funnet tilbake til den kristne tro og til den tilhørighet til kirka som jeg hadde i min barndom. Deltakelsen har medført at jeg har fått mere kunnskap om emnet. I prosjektet fikk vi i oppgave å reflektere omkring bekjennelsen : «Vi bekjenner at jorden hører Herren til», noe som ledet til opplevelsen av fellesskap med andre omkring temaet tro og identitet.

Jeg er utdannet lærer og har møtt faget kristendom i den forbindelse, uten at dette møtet førte til annet enn en intellektuell og tankemessig utfordring. Kristendom ble ikke gjort til noe som var mitt, eller knyttet opp mot noe som hadde med meg å gjøre. Samtidig som jeg lærte mer om faget, ble det fjerne for meg i form av tro. Det ser ut for meg i ettertid at dette kan ha å gjøre med en fremmedgjøringsprosess.

Handler dette om at folk generelt i noen områder av landet, fra sentralt hold er blitt påført noe som for dem er fremmed? Medvirker skoleverk og kirke til at troen i disse områdene av landet forringes? Har de såkalte fornorskning sinstitusjonene iverksatt prosesser som er av betydning for tro og kirkeliv også i dag? Dette er spørsmål som jeg gjennom dette arbeidet er blitt oppmerksom på, og som etter mitt syn burde fremkomme som aktuelt tema på lokalplanet. Det burde være slik at de som har opplevd dette, et de som best kan beskrive hva det har medført for dem, og hva dette betyr for dem i dag.

Aktuelle perspektiv som har vært drøftet i gruppa er f.eks.

kulturell og etnisk identitet. Minoritetsperspektivet er i denne sammenheng sentralt og det har vært fokusert på at det fra majoritetshold har vært iverksatt ordninger og tiltak som ikke har hatt et innhold som har skapt gjenkjenning hos folk. Innholdet i det som fra sentralt hold har vært gjort, og som blir gjort i beste mening, har i den grad det er kulturelt fremmed, ikke relevans for folks daglige liv. Det har da heller ikke relevans ut fra deres historie og stedstilhørighet.

I kristen sammenheng blir dette spesielt vanskelig, fordi det blir uklart hva som er kulturarv og hva som er innholdet i det kristne budskap. Det blir vanskelig å skille mellom tilhørighet til kulturen og tro. Folk får problemer med at det som folk forbindes med kristen tro og religiøs praksis, egentlig er kulturelle elementer. Når f.eks. Læstadianismen står sterkt i de samiske og kvenske områdene, så blir denne formen for religionsutøvelse knyttet til det å være same eller kven, og ut fra dette tar man så avstand til hele kulturen, alt ved det å være samisk eller kvensk. Det at Læstadianismen i dag har utviklet seg til å være kategorisk på enkelte områder kan medvirke til at den derved er lite tilgjengelig for bl.a. flertallet av dagens unge. Dette medfører at når religionen har hatt en så sentral plass i den samiske og kvenske kulturen som den har, så blir det vanskelig å være samisk og kvensk uten denne delen. Det å være samisk og kvensk forbindes med å være kristen på en læstadiansk måte. For enkeltindividene kan dette medføre at en tar avstand fra hele sin etniske bakgrunn.

En måte å mestre en slik situasjon på, og å overleve følelsesmessig, er da å forskanse seg med taushet. Dette er et helt vanlig fenomen i samisk og kvenske miljøer og områder, at disse temaer; det å være samisk og det å være kristen, det snakkes det ikke om verken offentlig eller privat. Man forvalter denne problematikken med taushet som en mestringsstrategi. Min generasjon har måttet finne ut av dette på egenhand. Det har ikke eksistert noe fora der dette har vært tatt opp til drøfting på

opplevelsesplan. Folk går i kirka til høytider, de døper sine barn og bruker kirka til å bisette sine døde. Men man snakker ikke om sin kristne tro!

Det viser seg vanskelig å skille mellom religiøs praksis og kulturelle / identitetsmessige forhold. Det å være kristen var for oss med finsk og samisk bakgrunn, nært knyttet til besteforeldregenerasjonen som så og si i alle tilfeller var troende. Dette var en selvfølge, noe fundamentalt som vi aldri tenkte over. Dette skilte oss imidlertid fra den delen av befolkningen som var innflyttere, fra folk i «byen» som vi sa, som kom fra andre deler av landet.

En kan belyse dette ytterligere ved å se på de kunnskaper og holdninger som folk i området har til Læstadianismen. Dette gjelder både opprinnelig befolkning den kvenske og samiske, og de som er tilflyttet. Læstadianismen tilskrives et innhold som er løsrevet fra de historiske og etnisk-kulturelle forhold som den er sprunget ut av. Dette gjelder ikke minst den påvirkning den har fra samisk mytologi og førkristen religionsutøvelse. Det er her synet på naturen og menneskers forhold til naturen står så sentralt. Det at folk tar avstand fra den religiøse praksis og tro som området er preget av, fører til at de også tar avstand fra det natursyn som landsdelen er preget av. Det medfører videre at de tar opp i seg syn og holdninger som ikke er forankret i egen kultur, men som er fremmedgjort og ikke forankret i eget grunnsyn og egen bakgrunn. All forståelse er begrunnet i både kunnskaper, holdninger, erfaring og følelser. Når noen av disse elementene faller ut, blir forståelsen mangelfull og fragmentarisk. Dette er etter mitt syn bekymringsfullt.

Det er derfor, etter mitt syn, nødvendig å gjøre den forståelsen som folk har av egen bakgrunn og synet på naturen og på religionen, mere bevisst for folk selv. Dette henger nøye sammen.

For de institusjoner som skal forvalte de verdier som dette rep-

resenterer, vil denne bevisstgjøring også ha konsekvenser. Når en av delene i forståelsen mangler, enten dette er den følelsesmessige, den kunnskapsmessige eller mangel på bevisstgjøring av holdninger, da blir forståelsen mangelfull. Hvordan skal en kunne medvirke til at folk får en forståelse som ikke er mangelfull ut fra deres bakgrunn og behov? Hvem har ansvar for dette på samfunnsnivå? Er det kirka? Er det skoleverket?

Problematikken som her tas opp er så sammensatt og kompleks at ingen har full oversikt. Helheten er svært komplisert, og det er derfor nødvendig å begynne med delene for så å sette dem sammen. Dette kan skje ved at en begynner å snakke og å skrive om temaet. På den måten kan det settes igang prosesser som kan medvirke til vekst og utvikling både på det personlige og samfunnsmessige plan. Etnisitet og trosfenomener er personlige, og kan kun defineres av hver enkelt. Det er likevel nødvendig at det enkelte menneske har noen som kan lytte, og som en kan reflektere sammen med, når denne selvpålagte tausheten skal brytes.

Jeg tror at det på dette planet ligger et stort potensiale til selvutvikling på individplan, og at det etter min mening kan være vel så meningsfylt som å gå til f.eks. buddhistisk filosofi, eller andre tilnærminger til vekst og utvikling som er så vanlig i dagens samfunn. Dette er også nødvendig ut fra behov for endringer på samfunnsplan, og at den kollektive bevissthet i forhold til egen historie og bakgrunn kan utvikles positivt. Dette for å hindre ytterligere fremmedgjøring, som gjør at folk er på leiting hele livet, og fyller tilværelsen med ting og opplevelser som ikke gir den mening, ro og livsmestring som de higer etter.

Tore Johnsen:

«FARSARVEN»

Flyttningsstigar

Den gamle sitter
i sitt vårviste
Längtar bortom fjällen
till sitt sommarland

Följer stigar, smeker tamoxen
ögonen tåras
Vadar över bäckar, löser knuten
stoppar hö i skorna

Tänker – de skall försvinna
spåren efter samerna
så har äldre tiders samer talat

Paulus og Inger Utsi

Det har vært meget spennende og utfordrende å delta i dette studieprosjektet hvor vi ut fra et samisk perspektiv har vært oppfordret til å arbeide med temaet «Vi bekjenner at jorden hører Herren til». For meg har prosjektet betydd at et stort hull i mitt teologistudium er dekket opp. Folk nordfra er vel kjent med at Norge mentalt slutter å eksistere nord for Trondheim, og her er teologistudiet intet unntak. Viktigst har imidlertid denne studieprosessen vært i forhold til min identitet som ung kristen same. For meg har dette prosjekt-arbeidet først og fremst dreid seg om å våge å tro at «farsarven» er god nok som utgangspunkt for min kristne refleksjon.

Jeg har ofte tatt meg selv i hvor nært minnet av far har vært under de samlingene som vår gruppe har hatt i løpet av perioden. Mitt engasjement i dette temaet har følgelig dype røtter i min egen livshistorie. Jeg velger derfor å gi leseren et visst innblikk i «farsarven». Min beskrivelse av far vil selvfølgelig være preget av enhver sønns tendens til å se de beste sidene ved sin far. Min far var selvfølgelig ikke perfekt. Men for meg vil han alltid være en av mine største inspirasjonskilder – og jeg minnes ham med dyp takknemlighet.

I likhet med mange andre unge samer, er jeg oppvokst langt fra det samiske området. I etterkrigstida flyttet nemlig mange samer sørover bl.a. for å få seg arbeid. Min norske dialekt er derfor ikke akkurat det folk først forbinder med samisk kultur. Jeg har etterhvert vendt meg til følgende standardspørsmål når folk får høre at jeg regner meg som same: «Men hvordan kan du regne deg som same, du som er oppvokst i Østfold?» Og jeg innrømmer jo at spørsmålet ikke er tatt helt ut av luften. Så hvordan forklarer jeg det...?

Av og til tenker jeg at jeg har vokst opp i «diasporaen». Det var det man brukte å si om jødene som levde borte fra sitt land. Av og til føler jeg meg i slekt med dem. Og tanken slår meg at kanskje nettopp det er den beste forklaringen på at jeg kunne vokse opp så langt fra Sápmi – Sameland – og likevel ha en samisk identitet: Jeg tenker her på at den samiske kulturen, liksom den jødiske, så sterkt er knyttet til et bestemt landområde. Det var meningsløst å være jøde uten å ha en bevissthet om «det lovede land». Og kanskje er det også slik at den dagen en same glemmer sitt land – da er han ikke lenger same. Den samisk kulturs sterke geografiske tilknytning er sterkt knyttet til arven av å ha vært et naturfolk helt opp til moderne tid.

For det var nettopp forholdet til «landet» – nærmere bestemt Finnmark og Tana – som var det tydeligste i fars samiske identitet. De andre sidene ved det samiske hadde han av «gode»

grunner tont ned.

Far var født i 1918 og vokste opp i den hardeste fornorsknings-tida. Han kunne bare samisk da han begynte på skolen, men i skolestua var bare norsk språk gangbar vare. Det gikk derfor tre år før han virkelig kunne følge med, og etter fem år var skolegangen over. Det samiske hadde bare vært en «klamp om foten», kunne far fortelle oss. I likhet med de fleste i sin generasjon valgte han derfor å ikke la det samiske være et uttalt tema i det daglige liv. Far var preget av en underlig spenning mellom en forlegenhet i forhold det samiske og samtidig en voldsom stolthet av det samiske. Jeg tror bare vi som vokste opp tett ved ham så den siden av far tydelig. Han var nemlig ingen «dott» – heller tvert om.

Nå i ettertid er det underlig å tenke på at fars hjembygd, samebygda Bonakas, var åstedet for de største samepolitiske møtene i Nord-Norge i det samepolitiske mobiliseringsforsøket rundt første verdenskrig. Få steder klarte imidlertid norske myndigheter å fornorske mer effektivt på noen få tiår. Og det skjedde ikke uten smerte. Jeg hadde aldri lært noe mer samisk i min oppvekst om jeg hadde vokst opp Bonakas. For noen år siden – mens jeg holdt på å lære meg samisk – hilste jeg på en gammel kjenning der i bygda. «Buore beaivvi!», sa jeg på samisk. Det betyr «God dag!». Hun svarte stutt på norsk_ «Vi har slutta å si det her!»

Jeg, liksom mange andre samer, er preget av at mange sider ved den samiske tradisjonen ikke ble gitt videre. Jeg er allikevel sjeleglad for at far var så gammel som han var. Han var 50 år da jeg ble født. Når jeg vokste opp syntes jeg av og til det var flaut med en så gammel far. Ikke bare så han gammel ut, men han hadde også en del særegne meninger. Nå i ettertid ser jeg imidlertid at de verdiene hos ham som jeg opplevde som gammeldagse, ofte var samiske verdier. Å oppdage dette da jeg som 19-åring gav meg i kast med det samiske for alvor, har kanskje

vært den sterkeste opplevelsen i mitt liv.

Det er spesielt to sider ved farsarven som jeg vil trekke fram. Én viktig side ved denne var troen.

Far var en kristen, men ikke en slik kristen som var vanlige i bedehus-miljøet sørpå. Jeg ser idag at mange av fars kristne verdier var læstadianske. Han var aldri opptatt av å utbasunere troen i tide og utide. Det kunne av og til være forvirrende. Var han en skikkelig kristen eller var han ikke?, tenkte jeg i blant. En sjelden gang hendte det imidlertid at han, i en sammenheng som jeg slett ikke ventet det, kom med et klarere vitnesbyrd enn noen annen. Da ble jeg både overrasket – og kanskje litt stolt. Men fars fromhet lå mer i det levde livet enn ordene. Rettskaffenhet var den største dyden. Om vi brødrene hadde gjort noe galt, mot f.eks en nabo, ble det aldri glattet over. Det måtte ordnes opp. Og det var bare én mulighet; vi måtte selv gå og be om tilgivelse – og det med en gang. Om jeg måtte ned på badet etter at jeg hadde lagt meg, satt han som oftest alene på kjøkkenet og leste i Bibelen under kjøkkenlampa.

«Jeg har pakket kofferten», sa far. Denne gangen gjaldt det ikke en av de utallige sommerferieturene til Tana. Far var på sykehus, og vi var slett ikke sikre på om han kom hjem igjen. Ordene var sagt med overbevisning i stemmen, og vi forstod godt hva far mente. Ordene rommet på sett og vis fars tro. Han ville bare si oss at han var reiseklar – at han hadde sin sak med Gud i orden.

En annen – og like viktig del av farsarven var «det lovede landet» – Tana. Det er et distrikt som har fått sitt navn fra den mektige elva som svinger seg gjennom dalen. Navnet «Tana» er den norske versjonen av det originale samiske «Deatnu» som betyr «storelva».

Tana regnes som verdens beste elv for atlantehavslaks, og laksefisket har derfor til alle tider vært en viktig binæring for

befolkningen i dalen. Slik er det også i dag. Å ta laksefisket fra en tanaværing er omtrent som å kle ham naken. Kan du ikke snakke om laksefiske, har du lite å gjøre i Tana sommers-tid.

Elva var dessuten i tidligere tider den naturlige transportåren både sommer som vinter. Elva var derfor et naturlige midtpunkt i distriktet både kommunikativt og mentalt. At elva ble gjort til norsk-finsk grenseelv, var derfor like dumt som om man hadde trukket en riksgrense gjennom Karl Johansgate i Oslo.

Som tanaværing var laksefisket naturlig nok fars største lidenskap, og den lidenskapen ble etterhvert også min. Gjennom uttallige fisketurer fikk jeg derfor et visst innblikk i fars «verden» på det området. Han snakket ikke alltid så mye, men etter mangfoldige timer sammen, tror jeg at jeg fanget opp en del av hans holdninger i forhold til naturen.

Som mine eldre brødre fikk jeg min første kniv som 3-4 åring. Overbeskyttelse var ikke noe ideal i min oppvekst. Far gav heller frihet frihet under ansvar – etter å ha fått en grundig innføring i bruk og respekt. Jeg fikk ikke egen fiskestang før jeg kunne knyte alle fiskeknutene selv. Fikk jeg vas på snella måtte jeg først forsøke å ordne opp selv. Om backlasjen ikke var løst etter en halvtimes tid kom far for å hjelpe til. En gang på veien hjem fra en elv i Østfold smilte far godt da han fortalte meg og mellomste broren min at han hadde fått kjeft av en annen fisker. Fiskeren hadde først kommet for-ferdet bort til ham og fortalt om noen smågutter som stod nede ved de store strykene. Da far fortalte at det var hans sønner, hadde han fått en skikkelig overhøvling. Fiskerens holdning passet tydeligvis ikke helt overens med fars verdier. Far visste at han hadde lært oss å ha respekt for elva.

«Gå å finn nedfallskvist innmed bjørkestammene», sa han til meg da jeg lurte på hvor jeg skulle finne ved til bålet. Det var ikke nødvendig å lage et stort bål, og det gjalt å skåne skogen

mest mulig for slitasje. Å ferdes i naturen på en måte som etterlot seg minst mulig spor var et ideal.

«Finn den måten å gå på som passer best for din kropp. Bruk minst mulig krefter.», var tipset han gav for å gå mest mulig rasjonelt i terrenget. Ingen var helt like, så alt kunne ikke settes på formel. Det gjalt derfor å ha en lyttende holdning.

For meg består ikke farsarven av teologiske tankerekker – selv om far var tydelig nok på hva han mente. Den består mer av en måte å være og leve på, eller sagt med et «finere» ord – det dreier seg om en «spiritualitet». Denne spiritualiteten består mer i en holdning som innebærer en dyp forankring troen uttrykt gjennom en sterk vekt på rettskaffenhet i medmenneskelige relasjoner – og en sterk kjærlighet til den skapte virkelighet. Som teologi-student har nettopp denne spiritualiteten vært det viktigste utgangspunktet for mine refleksjoner over kristen tro.

«Problemet»

Vi er i dette studiearbeidet utfordret til å se det «teologiske» utsagnet «Vi bekjenner at jorden hører Herren til» fra et samisk perspektiv. I møte med denne utfordringen står vi overfor minst to problemer.

For det første er det at pobleum at vi samer står i en tradisjon hvor det samiske som regel er ansett som uegnet til å nærme seg teologiens område. I møte med den «kristne siviliserte kultur» ble det samiske stemplet som hedensk og primitivt, og denne holdningen har dessverre fått prege mange samers forhold til egen kultur. Det samiske blir derfor iblant sett på som en trussel. Å hevde at det går an å oppdage nye innsikter i Bibelen gjennom det samiske, krever derfor en porsjon mot.

Et annet, men like stort problem, er at vi står i en tradisjon som har oversett hvordan vestlig kultur har lagt premisser for den

teologiske tenk-ningen i århundreder. Den vestlige teologi har ofte villet se på seg selv som den egentlige teologi som eide alle sannheter. Det kreves derfor en god porsjon trygghet for å utfordre de etablerte sannheter. Jeg er glad for at mitt teologiske studium etterhvert har gitt meg denne tryggheten.

Gjennom bl.a. kirkehistoriens etterpåklokskap ser vi tydelig hvordan også den vestlige teologiske tradisjon har latt seg prege av de omgivelser den har blitt til i. Og ikke minst i synet på skaperverket har teologene og Kirken blitt preget av den vestlige kultur. I vestlig filosofi og vitenskap har man sakte men sikkert redusert skaperverket gjennom et naturbegrep, hvor naturen sees på som en størrelse løsrevet fra – og i motsetning til – både menneske og Gud. Dette naturbegrepet blir tydelig i Opplysningstiden, hvor naturen reduseres til en «maskin» som virker etter visse lovmessigheter. I den grad Gud var inne i bildet i denne naturforståelsen så ble naturen sett på som et «urverk» som Skaperen en gang i fortiden hadde satt i gang.

Gjengrodde stier?

Det er forskjell på hva man gjennom vitenskapens begreper vil beskrive som «fakta» om naturen, og på den realitet som menneskene i en gitt kultur faktisk forholder seg til. I det perspektivet bør vi være klar over at kulturene i Bibelen slett ikke forholdt seg til naturen slik som en sekularisert vestlig kultur gjør. For de gamle israelitter var forholdet til naturen et direkte uttrykk for forholdet til Gud.

Også den samiske kultur har hatt sitt «landskap» av realiteter når den skal forholde seg til det naturlige miljø, og samenes tanker har tråkket opp sine egne «stier» i dette landskapet. Disse stiene var ikke minst knyttet til forholdet til maktene og det guddommelige i tilværelsen. Men hva skjer så når forholdet til naturen etterhvert sekulariseres og båndene mellom Gud, natur og menneske sakte men sikkert slites av? Om det var nett-

opp det religiøse som var det dypeste ankerfestet for de gamle samiske holdningene i forholdet til skaperverket, kan vi spørre oss om en kristen tradisjon, med røtter i vestlig opplysningsidealer, ikke har bidratt til å sekularisere forholdet til naturen. Vi er ikke kjettere om vi stiller slike spørsmål. Slike spørsmålstillinger burde heller føre oss tilbake til det bibelske materialet med spørsmålet om skaperverkets egentlige plass i den kristne tro. Her bør mange av de gamle samiske verdiene være gode utgangspunkter.

De siste årene far levde var det ikke lenger bare én sti ned til den strekningen av elva der vi brukte å fiske. Det var i tillegg kommet en grusvei som ble brukt av de som hadde vedteiger i området. Ved maskinkraft var veien blitt slett og fin. Flere og flere av fiskerne som går til denne delen av elva, velger derfor i dag den nye veien. Samtidig kjenner færre og færre den gamle stien. Jeg går som regel den gamle stien. For det første er det mye vakrere der, og dessuten må jo noen sørge for at stien ikke gror igjen, tenker jeg.

Idag er all verdens teknologi og mekanikk tilgjengelig også for menneskene i den samiske kultur, og det samiske samfunn står innfor mange veivalg man ikke hadde tidligere. Dette er kompliserte verdivalg for en kultur som i løpet av 50 år har gjennomgått en samfunnsutvikling som andre kulturer har brukt 250 år på. Det er derfor lett å stå på utsiden og diktere de enkle løsninger – og det er nok av dem som gjør det. Men det er først og fremst det samiske samfunn selv som må foreta disse verdivalgene. Kanskje kan bekjennelsen om at «jorden hører Herren til» bringe inn et viktig perspektiv i disse veivalgene.

Å bekjenne at «jorden hører Herren til!» er en utfordring til oss alle – og en erkjennelse som kanskje bør føre til en omvendelse for mange av oss. Ikke minst for Kirken selv, som til tider på en misforstått måte selv har bidratt til, og bekreftet, menneskets ubegrensede råderett over naturen.

Så kanskje skal vi våge å vandre «den smale vei», den gamle stien, før den gror igjen. Muligens kan stiene fra de gamle samer være vevisere til en mer bibelsk naturspiritualitet. Og hvem vet, kanskje vi vil oppdage at det nettopp er disse stiene vi skal vandre i Det lovede landet...

Kjell Skog

“Å FINNE TILBAKE TIL RØTTENE”

Min samiske identitet har de første 40 år av mitt liv vært skjult og lite utviklet. Jeg visste at min bestefars morsmål var samisk og at min mormor forsto samisk til tross for at hun ikke ville snakke det. Fornorskingsprosessen ved kysten var gjennomført straks etter krigen.

Når det var snakk om forfedre, trakk man frem røtter i Sør-Norge og i kvænsk innvandring. Samer var vi ikke. Beviset på det var lappene som kom fra Sverige hver vår. Vi var ikke som dem, og vi var litt redd dem.

Flyttsamekvinnene og de fastboende kvinnene omgikkes og var venninner, men det var et kvinnefelleskap.

Da jeg begynte å studere, ble en kvænsk identitet styrket. Far min snakket finsk. Det ga status, og for å få et språk som kunne gi tilknytning til mine røtter, leste jeg finsk en tid.

I denne tiden ble det også klart for meg at det nok fantes noe udefinert samisk i meg. Denne følelsen fikk næring da jeg i 1978 flyttet tilbake til Nord-Troms, hvor jeg over lengre tid gjorde prestetjeneste i Kåfjord, ble redaktør for årboka i Nord-Troms og var involvert i lokalpolitisk arbeid.

Da spørsmålet om registrering til samemanntallet ble aktuelt, var jeg kommet så langt at det var naturlig for meg å melde meg inn. Dette skapte sterke reaksjoner i slekta. Ingen gjorde som meg. Det argumentet jeg følte var sterkest og mest akseptabelt, var at når samisk politikk i framtida skulle utformes i våre områder, måtte vi “språk- og kulturløse samer” stille på linje med reindriftssamene.

Min læstadianske identitet har hele livet vært klar, og jeg har gjort mye for å utvikle, styrke og forklare den. Den er etter hvert

også sterkere gått sammen med den samiske.

Læstadianismen er sammen med en sterkere identifisering med min bestefars opphav, smeltet sammen til en samisk identitet.

I gruppens arbeide med samers forhold til naturen er det blitt åpenbart for meg hvor sterke bånd det er mellom de forskjellige samiske gruppene. Det er også blitt klart at den læstadianske preken, både hos Læstadius og han etterkommere er bærere av klare samiske trosforestillinger.

Punktvis vil jeg summere opp mine opplevelser i denne tiden.

1. Min samiske identitet er blitt avklart og styrket. Den er ikke like sterk hele tiden, men den aktiviseres lettere og kjennes mer akseptabel i dag enn før jeg ble med i gruppen.
2. Jeg har lært og opplevd en sterkere samhørighet med de forskjellige samiske gruppene i en felles forklaring på naturens skjulte betydning for vår eksistens.
3. Min samiske identitet har avdekket og forklart min nære tilknytning til læstadianismen som bærer av samisk kultur i kystområdene.
4. Det er nå mulig for meg å være språkløs same. Men det er skapt et sterkere savn etter språket.
5. Den samiske kulturen ved kysten har overlevd til tross for språkløsheten, og den gjennomsyrrer de læstadianske forsamlingene i Nord-Troms.
Alle gudstjenestene i regionen er preget av samisk kultur og er samiske, selv om det ikke sies et ord på samisk.
6. Det er sterkere bindinger i forståelsen av naturen, til tross for at vi ikke lenger er et primærnæringsfolk.

7. Den samiske naturforståelse bestemmer og gjennomsyrrer folks forestillinger i dagliglivet, selv om de ikke selv er seg det bevisst.
8. Det er en iboende samisk kraft i kystkulturen. Den kan brukes i det videre arbeide med temaet: Jorden hører Herren til.

Marit Myrvoll:

Å SKAPE EN NY ORDEN

Så reis deg fra stolen,
forlat disse trange rom,
og all morken lære,
søk ut i menneskets praksis.
Les skriften i ruglete hender,
følg fiskeskøyte og plog.
Gå etter drømmekompasset
vekk fra de skriftlærdes kammer

Der framme øyner du kysten –
Svakt kruser vinden ei sitrende
flate.
Du stanser
og står der, står der – og her,
nå og alltid, menneske
ved bredden av mulighetens hav.

Vers fra prolog av M. Mikkelsen, til åpning av
det første Sametinget 9. oktober 1989.

Da jeg fikk forespørselen om å delta i dette arbeidet, ble jeg både overrasket og glad. Jeg visste at det ville representere en utfordring for meg, for selv om jeg har deltatt på lik linje med de andre i gruppen, så har jeg stått utenfor det kristne fellesskapet. Når det likevel aldri har vært en begrensning, er det ikke minst fordi kommunikasjonen har vært god og jeg har møtt en svært inkluderende holdning.

For meg har det vært nytt og spennende at kirken er opptatt av og ser viktigheten av det som jeg velger å kalle den folkelige

religiøsiteten i den samiske kulturen. Det har ikke alltid vært like selvfølgelig at kirken har villet akseptere det eksisterende verdensbildet som rådde før kristendommen.

Misjonærene kom ikke til et tomt og øde meningsunivers da det kristne budskapet ble forkynt i de samiske bosettingsområdene, men målet deres var at alt før-kristent skulle bort. Mye har blitt borte, men vi finner deler av den før-kristne verdensanskuelsen ennå i dag. I den folkelige religiøsiteten, som vi også finner innenfor den læstadianske bevegelsen, har det før-kristne og det bibelske meningsuniverset over tid blitt integrert til en logisk og håndterbar orden. Enkelte før-kristne forhold har vært så viktige at det har vært like selvfølgelig at disse skulle ha rett til eksistens på linje med menneskene sjøl. Slik var det for eksempel med de underjordiske; huldra (i omtale av huldra som begrep brukes ordet i entall).

Da kristendommen etter hvert hadde fått godt fotfeste, og det kristne syn på Gud som skaper var blitt rådende, måtte noe gjøres hvis det rent logisk skulle fungere i et samfunn der huldra også hadde sin plass. For å gjenopprette orden i verdensanskuelsen ble huldra en del av Guds skaperverk, og den fikk sin egen plass i den bibelske skapelsesberetningen.

“Det var ennå mens Adam og Eva levde i Edens hage. De hadde mange barn. En dag kom Vårherre på uventet besøk, og Eva rakk ikke å vaske og stelle alle ungene slik at de var rene og nystelte og så ordentlig ut. Hun skjemtes over de ungene som ennå sprang skitne omkring og ville ikke at Vårherre skulle se dem. Det var et hull i bakken ved siden av boplassen, og dit skyttet Eva de uvaskede ungene. Så la hun greiner over slik at de ble skjult. Da Vårherre kom, så han de rene ordentlige ungene. Vårherre kikket seg rundt og sa så: Det som er i jord, skal forbli i jord. Eva fant aldri ungene sine igjen. De var blitt til huldrefolket.”

Dette er beretningen slik jeg har fått den fortalt gjennom barndommen. Hvorfor var huldra så viktig? Huldra har som fenomen

og symbol blitt tillagt forskjellig innhold og betydning for ulike mennesker. Jeg vil her kommentere bare en liten del av hele betydningsinnholdet av huldras eksistens og hvordan det har blitt viderefremmet til meg gjennom oppveksten. Det var mange forhold som bidro til at huldra var viktig; og det viktigste var at det fikk konsekvenser for ens jordeliv alt etter hvordan en forholdt seg til de underjordiske. Hvis man "holdt seg inne" med huldra, ble man belønnet med et godt og kanskje velstående liv, men hvis man ikke gjorde det, ble man straffet og kunne få den ene ulykken etter den andre kastet over seg eller sine. Huldra ble aldri ansett som kristne. Selv som en del av skaperverket, var huldra på motsatt hold av Gud og kirka. Huldra hørte med til de herværende forhold i jordelivet og hadde ingenting med livet etter døden å gjøre.

Det er ett forhold angående huldra som jeg vil trekke fram her. Jeg tror at troen på huldra representerer et syn på naturforvaltning og miljøvern som vi kan lære mye av i dag. Når landskapet og naturen var "befolket" med andre, selv om de var underjordiske og slett ikke mennesker, ble forholdet til de naturskapte omgivelsene preget av likeverdighet. Mennesket måtte behandle naturen som sin nabo og likeverdige. Man var på likefot og ikke over det skapte, og man innordnet seg hverandre. Det betød respekt og vissheten om at man sto i et gjensidighetsforhold, - med andre ord det som vi i dag kaller bærekraftig utvikling.

Slik kan vi sitte i dag og finne det fornuftige i gårdagens levevis. Og jeg tror jo at kirka er enig med meg i at et slikt syn på naturen gjenspeiler hele poenget med skapelsen; nemlig at mennesket er en viktig del og konsekvens av skaperverket, men har aldri vært en årsak til det. For jeg tror at så langt tilbake som vi kan finne spor etter samene som folk, så har vårt meningsunivers vært tuftet på at "... jorden hører Gud Skaperen til."

Karen Marie Eira Buljo:

SAMISKE SKIKKER / TRADISJONER I TILKNYTNING TIL GUDSTJENESTEFEIRING

BARNEDÅP

Når et barn ble født - enten det var mens man flyttet på fjellet eller det var hjemme på boplassen - skulle det døpes så raskt som mulig for at det skulle begynne å sove godt. Det ble sagt at hvis barnet gråt mye, så er det fordi det krever dåpsvannet. Blant samene er barnedåpen en hellig ordning som har blitt svært høyt verdsatt inntil i dag. Hvis det ikke var en prest i nærheten, skulle en predikant eller et kristent menneske man hadde tillit til døpe barnet. Da var det en stor og hellig stund, og hele hjemmet ble helliget og velsignet pga. barnedåpen. Dåpsvannet var et så hellig vann at det skulle man ikke tømme ut der hvor folk gikk eller i do med skiten. Man skulle helle det innunder en busk rett på utsiden av «boaššu» (plassen innerst i gammen som fra gammelt av ble regnet som hellig), eller hvis det var et hus, helle det mot utsiden av grunnmuren. (Og det var ikke gjort fullstendig før man tenkte i de tre personers navn: «Til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.»)

Eldre mennesker brukte å si at Den Hellige Ånd arbeider i barnet slik at barnet sovner lett inn når det har blitt døpt og fått et navn. De gamle brukte også å formane at man alltid skulle huske å korse spedbarnet i de tre personers navn når man forlot det når det skulle sove. Man skulle legge Guds Ord (en liten sangbok, Johannesevangeliet, et blad fra salmeboken osv.) i komsa til barnet og på andre steder det sov for at Gud Faders engler skulle beskytte barnet.

De små barna var en velsignelse for hele stedet.

STADFESTELSE AV DÅP / RISTAŠEAPME

Når barnet var mellom tre måneder og seks år, skulle det bæres til kirken for stadfestelse av dåpen. En sydde pene samiske klær til barnet; dåpskofte – dåpsbelte – dåpstørkle – dåpslue – dåpsskaller osv.

Barnet skulle ha ca. ti faddere eller også noen flere. Etter gudstjenesten holdt en dåpsselskapet hjemme, hos frenden ("verdde"), eller hos slektninger. Skikken med å ha mange faddere, holdes i akt i dag også. I folks bevissthet er det fremdeles en god skikk. Ikke alle prester godtar mer enn seks faddere. Men samene tenker annerledes om disse spørsmålene enn nordmenn.

Fra gammelt av har samene ønsket å styrke identitet og samisk selvfølelse, og en av måtene å gjøre det på, var å få lov til å være fadder. Spesielt for unge mennesker var og er det en stor ære å være fadder. Det barnet som hadde mange faddere, kunne føle seg rik, og slik ble miljøet rundt det større og mer mangfoldig. Barnet fikk lære mye om samisk levemåte og om kristendommen ved å lytte til sine faddere. Hver fadder ønsket å lære noe til sitt fadderbarn, hjelpe og gi råd når det var nødvendig. Når dåpsbarnet ble voksen, var det hans eller hennes tur til å være hjelp og støtte for aldrende faddere. Den kontakten som var mellom dåpsbarn og faddere, ble betraktet som tettere enn det mellom slektninger.

Å BADE SPEDBARNET I DE TRE PERSONERS NAVN

Før i tiden sa folk at spedbarnet var veldig skjørt. Det skulle ikke mye til før det ble sykt, og det kunne til og med dø hvis man ikke var forsiktig. De fødte barna hjemme (i gammen eller huset).

Jeg syntes det var veldig rart første gang jeg så en ung mor som akkurat hadde kommet hjem med et spedbarn. Jeg var barn, og

selvfølgelig hadde jeg lyst til å se da hun badet det lille barnet. Hun hadde med svigermor som hjelp. Svingermoren ordnet med badevann til barnet og sa at i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn skulle det lille barnet bades. Moren satte det lille barnet i badevannet. Den gamle ba henne om i de tre personers navn å dryppe en dråpe av vaskevannet i barnets munn med fingeren. Moren til barnet gjorde slik som svigermoren ønsket så barnet fikk vann. Deretter vasket hun barnet som vanlig.

HVORDAN SAMENE ANBEFALTE SEG SELV I GUDS VARETEKT

Tidligere var det svært vanlig at foreldre, faddere, slektninger, naboer, gamle kvinner og menn lærte barna og ungdommene å anbefale seg i Guds varetekt hver dag, om kvelden når man la seg, og alltid når folk skulle dra et eller annet sted osv.

Disse gamle skikkene har ikke forsvunnet helt. De lever nok fortsatt til en viss grad i de fleste samiske hjem her i Kautokeino. Men det er nok kanskje mange gamle gudfryktige skikker som de fleste barn og ungdommer ikke har hørt om i det hele tatt. Her vil jeg nevne noen gamle gudfryktige skikker som fantes før TV og ellers den nye tiden kom hit. Spesielt de gamle påminnet barna å be (sivdnidit) og anbefale seg selv i de tre personers navn daglig.

1) I de tre personers navn - godterier.

Jeg husker en gammel mann (min bestefars svoger) som brukte å komme på besøk til oss ganske ofte. Han hadde alltid kamferdrops i lomma til oss barn. Han sa til hvert av barna: «Ta et sukkertøy i de tre personers navn!» Gamle Niillas gav hvert barn tre sukkertøy. Når vi barna spurte hvorfor, sa han: «I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn får dere sukkertøy av meg. Og da behøver dere ikke å være redde for at det er dårlig godteri som dere blir syke av.» Derfor kunne han ikke bare gi ett sukkertøy. De tre sukkertøyene til gamle Niillas har festet seg i minnet.

2) Bønn før og under reisen

Når man skulle dra på en lengre reise, til fots, med kjørrerein, til hest, med båt, buss bil osv. brukte alltid eldre folk å lese og synge reisesalmer fra salmeboka. Salmeboka skulle en alltid huske på å ta med på reisen. De brukte å lese og si at folk visste ikke hva som kunne skje underveis på reisen. Derfor skulle man alltid anbefale seg selv i Guds varetekt når man dro.

Jeg husker de gamle aldri glemte å formane ungdommene og barna når de skulle dra et sted. «Far nå vel i Guds varetekt, og husk å signe (be)!» Når du vandrer i skogen eller på fjellet og drikker vann fra en elv, en liten dam eller et vann, skal du blåse og tenke: «Pii, pii. Smitt meg ikke. Jesus signe!» slik at en ikke skulle få munnsår. Hvis du får mye rusk på innsiden av innerk-lærne, eller om du tar på deg en ny, uvasket skjorte, da skal man signe på samme måte. Husk å signe og be inne i deg når du overnatter på et fremmed sted og i fremmedfolks sengetøy så det ikke skal smitte. Husk også å signe når fremmede mennesker byr fram mat. Når du går på do på offentlige steder hvor det ferdes mange mennesker, skal du også signe og enda sette papir på klosettringen før du setter deg. Over signingen smitter ikke sykdommene.

Du skal huske å signe når barna besøker syke, og korse pannen og brystet før barna går inn til den syke for at sykdommen ikke skal smitte. Husk å signe når du går ut i mørket så du ikke skal blir redd om du ser eller hører et spøkelse. Når det er torden-vær og du hører lyden av Guds kraft og lynene slår ned, skal du huske å signe for at du ikke skal bli slått til døde.

Folk skal be: «Jesus signe!» når de krysser elver i flom og innsjøer med dårlig is. Hvis man ser eller hører noe underlig skal man også signe.

Som barn lærte vi at man alltid skulle signe hvis noe var skrem-

mende eller fælt. Vennene ved kysten brukte også å formane på samme måte som folk her. Det har også festet seg i minnet at de gamle brukte å si: «Jesus hjelpe!» enten når de selv nøs eller når et barn nøs.

MORS FERD TIL KIRKEN

Før i tiden var det svært vanlig at (konene) kvinnene som nettopp hadde fått barn dro på kirkeferd så raskt som mulig. De gamle brukte å si at folk kommer raskere til kreftene igjen og klarer bedre å gjøre håndarbeide når de har fått velsignelse. Både barnet og moren blir friskere. Og de hadde også erfart at når de dro ut av kirken så var føttene så lette. Alle sorger og det som tynget hadde blitt igjen i kirken. Mødrene var glade og lette til sinns. Noen gamle som selv hadde vært mødre på ferd til kirken som unge, brukte å si at nå til dags har spedbarnsmødrene mistet en stor skatt når de ikke lenger drar på kirkeferd.

Det er omkring 15 år siden de siste mødrene var på mødrenes ferd til kirken for å få velsignelse i Kautokeino. Denne gamle skikken har blitt helt borte i vårt område. I salmebokens (Sálbmagirje) nr. 472 fortelles det om hvordan mødrenes ferd til kirken skal gjennomføres. I tillegg finnes det også en egen salme, og nummeret er 305 i Sálbmagirje.

Vi som i dag er småbarnsforeldre vet ikke riktig sikkert hvorfor folk i tidligere tider dro på ferd til kirken med småbarna. De snakket ikke om dette så unge og barnløse kunne høre det. Jeg vet ikke hva slags bakgrunn og historie denne saken har. Jeg vet heller ikke om alle gamle mennesker kjente til denne bakgrunnen og historien. Er det slik at Det gamle testamente og Mosebøkene har vært grunnlaget for denne skikken, eller er det noe annet? Er det av det gode eller av det onde at denne skikken har tatt slutt? Det vet ikke vi vanlige unge mennesker. Kanskje er det bra at denne skikken har forsvunnet.

EKSEMPEL PÅ MERKEDAGER:

1. nyttårsdag og dagene utover.

Morgenbønn fra Salbmagirji (Salmeboka) ble lest. Mens kaffen ble kokt, sang noen morgensalmer. Fadervår skulle alle være sammen om å be – deretter kunne en gå til hver sin oppgave. Nyårsdagen var spesiell. Da skulle en omfavne - gi en klem til alle familiemedlemmene, ønske hverandre et godt nytt år og takke for det gamle. En hadde opplevelsen av at alt det som ikke hadde vært så godt i det gamle året, nå var borte og glemte, og en kunne begynne livet på nytt igjen.

Nyårsdagen gikk mange til kirke, og det var mange som kom med barna til dåp eller for stadfestelse av dåp. Etter gudstjenesten ønsket en hverandre et godt nytt år, og det hendte at voksne mennesker gråt av glede over å møte slekt og venner. Den gangen møttes en nemlig sjelden. Etter gudstjenesten gikk en på besøk til slektninger eller venner. En sang jule- og nyttårssalmer, eller åndelige sanger. Barna fikk ikke lov til å holde for mye leven. De skulle lære å helligholde høytiden. Småbarnsforeldre og andre som ikke kom seg til kirke, hadde bønn og salmesang hjemme. En leste dagens evangelietekst eller fra postillen, og sang salmer.

Den gangen helligholdt alle reindriftssamer de store høytidene, og de fleste ba kveldsbønn og Fadervår hver kveld.

VIELSESSKIKKER

For omtrent 20 år siden fantes ennå den skikken at tiden før man giftet seg var hellig. Etter at paret hadde skrevet seg inn hos presten var de liksom i en slik tilstand at de kom nært Guds skaperverk, naturen - noe som også peker i den retningen at ekteskapet er Guds ordning.

Mennesket kom på en helt annen måte nærmere naturen, mange ting kom i tanken, følelsen av noe stort kom frem, og man kjente seg som en del av Guds skaperverk. Guds ønske med å forordne ekteskapet ble knyttet nærmere mennesket. I

forhold til tidligere tider blir denne følelsen litt annerledes i dag. I dag kjører man med biler. Før brukte man kjørrerein eller hester.

Skikkene som finnes i forbindelse med frierfølget kan man sammenlikne med det som står i 1. Mosebok kapittel 24-25. Når frierfølget kommer har de med kista som inneholder verdifulle gaver, de har med seg suppekjøtt, og i tidligere tider var også kjørrereinen pyntet med vakre bånd. Når frieren kom kjørende til kjærestens hjem, tok hun seletøyet av kjørrereinen til frieren. Det betydde at hun tok frieren godt i mot. Før dette hadde frierens bror vært inne og spurt om lov til å komme inn.

Moren og svigerdatteren kommer inn med ny nistesekk og kaffepose. Moren til frieren spør om lov til å koke kaffe og lage mat. Stedets folk hjelper ikke til med arbeidet, bare viser hvor de finner de nødvendige tingene. Deretter kokte gjestene kjøttgryte, og de hadde også med tørkakjøtt. Etter det kjørte de til prestegården for å skrive seg inn. På prestegården tok presten i mot dem, og der drakk de også kaffe.

Også nå senere kommer denne to-tre ukers perioden i tankene som en hellig tid, og det skjer hvert eneste år. Både været og denne årstiden er som en påminnelse om ekteskapets betydning.

Nå til dags, når man kjører med bil, viser kjæresten at hun godtar frieren når hun kommer ut og vrir om tenningsnøkkelen så bilen stanser.

Helligheten ved innskrivningstiden er noe som det samiske samfunnet i dag har mistet. Nå flytter man først for å bo sammen, og slik mister man betydningen ved innskrivningstiden. Samene har alltid holdt ekteskapet hellig. Og et tegn på dette er at man inviterer så mange gjester til bryllupet.

Per Oskar Kjølaas:

REISEN

Min reise

Jeg er har vært luthersk prest i Norge siden 1975. Mesteparten av min prestetid har jeg arbeidet med samisk prestetjeneste og samiske spørsmål. I alder er jeg kommet så langt i livet at jeg kan begynne å se bakover og framover og også reflektere over det som jeg har opplevd og erfart. Men reisen hit i livet har vært lang.

Min reise begynte i Sør-Varanger kommune i Øst-Finnmark, på et industristed som heter Kirkenes. Her vokste jeg opp. I forrige århundre var Sør-Varanger kommune den største samekommunen i Finnmark fylke. Men ved århundreskiftet skjedde det store omveltninger i kultur og befolkning, som en industriell revolusjon. Med utenlandsk storkapital ble det begynt med jernmalproduksjon, en industri som har vært drevet helt til i dag. De gamle primærnæringene som reindrift, fisk og fangst ble truet av denne omveltningen. I tillegg flyttet også bønder og nybyggere inn i kommunen for å dyrke jorden. Alt dette skjedde i den norske stats interesse. For staten ønsket å kolonisere disse østlige områdene som lå i grenseland, midt mellom flere staters interesser: Norge, Sverige og Russland.

Sør-Varanger kommune var på den tiden et fem-språklig område. Det ble talt to samiske språk: østsamisk og nordsamisk. Dessuten finsk, norsk og russisk. Industrialiseringen og koloniseringen førte med seg et veldig fornorskings- og konformitetsspress mot den samiske og finske befolkningen i kommunen. Industrialiseringen førte også med seg en sterk sentralisering som rammet distriktene hvor primærnæringene hørte til. Da jeg vokste opp på industristedet Kirkenes i 1950-60-årene,

visste jeg lite om min egen kommunes forhistorie. Jeg var på mange måter historieløs. Min familie var en innvandrerfamilie som kom lenger sørfra. På farsiden var familien knyttet til jernmalmproduksjonen, på morsiden til fiskeoppkjøp. Familene var rykket opp fra sine hjemmemiljø og hadde måttet flytte dit det var arbeid og mat å få. Mitt barndomshjem var preget av industri og produksjon. Dette var min hovedreferanse.

Men jeg hadde også en annen referanse. På loftet hjemme hadde jeg en bestemor. Hun var min fars stemor. Det var lenge etter at jeg var begynt på skolen før jeg forsto at hun var same fra en av nabokommunene. Jeg merket det når hun fikk besøk hjemmefra. Da slo hun over fra norsk til samisk. Hun representerte for meg en spennende verden. Noen ganger fikk jeg følge med henne til hennes hjemsted og oppleve hennes kultur som var totalt anderledes enn min.

Mitt barndomshjem av altså preget av to kulturer: norsk industrikultur og sjøsamisk kultur. Jeg var nesten voksen før jeg begynte å forstå dette. Da jeg gikk på gymnaset, skrev jeg en særøppgave om min kommunes historie. Det som slo meg da, var at det fantes så få tilgjengelige historiske opplysninger om min kommune før industrialiseringen begynte. De gamle kulturene i Sør-Varanger var ukjente for meg. Jeg kunne bare såvidt ane de store kulturelle omveltningene som var skjedd, og hvilke spenninger og hvilken smerte det lå i befolkningen som jeg var en del av.

Da jeg begynte å studere teologi, reiste jeg til hovedstaden Oslo. Her bodde jeg i sju år, men holdt hele tiden kontakt med mitt hjemsted. Årene som teologisk student opplevde jeg som en tid i fremmed land, og jeg var glad den dagen jeg kunne flytte nordover igjen. Jeg opplevde at lite av det jeg hadde med meg av kultur og spiritualitet, hadde noen verdi i hovedstaden, heller ikke i det teologiske studium. Studiet var preget av andre spørsmåls- og problemstillinger enn jeg var opptatt

av, spørsmål og problemer som kom fra en helt annen kant av verden enn jeg kom fra.

Straks jeg var ferdig med studiene, reiste jeg til Nord-Norge som prest. Etter noen år i Sør-Hålogaland bispedømme ble jeg prest i det bispedømme hvor jeg var født og oppvokst: Nord-Hålogaland. Jeg skulle være prest i Indre Finnmark i en samisk menighet. Jeg gledet meg til å komme til mitt hjemfylke. Men det jeg opplevde da jeg kom, var nesten som et sjokk: Jeg var en fremmed i mitt eget hjemfylke! Det var en sterk og forvirrende opplevelse, noe helt annet enn jeg hadde regnet med og drømt om. Jeg var kommet til en samisk menighet der samisk språk og kultur var dominerende. Skulle jeg kunne fungere som prest i dette miljøet og komme på innsiden, måtte jeg lære samisk. Den erkjennelsen kom jeg til etter å ha vært i bygda i noen minutter.

Jeg fikk virkelig føle på kroppen hva det vil si å være en minoritet, ikke forstå eller beherske majoritetsspråket og den lokale kulturen. Denne situasjonen var lærerik, men vanskelig. Jeg begynte å forstå ting og sammenhenger som jeg ikke hadde forstått før. Minner og opplevelser dukket fram om skolevenner og kjente som hadde forsøkt å skjule sin samiske og finske bakgrunn og identitet for å bli godtatt i storsamfunnet. Resultatet for manges vedkommende var tragisk.

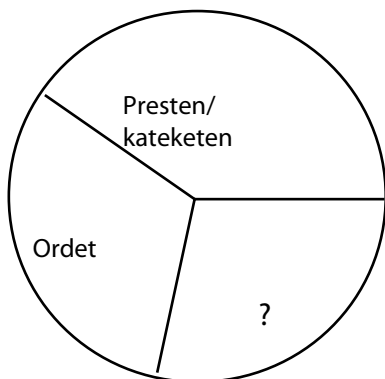
Jeg opplevde også at jeg gjennom hele livet har båret min egen families og kommunes smerte i meg; smerten over den gamle kulturen som gikk tapt, smerten over å ikke kjenne sine egne røtter, smerten over å miste seg selv.

Kirkens reise

Når misjonærer forberedes til sin tjeneste i fremmede kulturer, gis de en nødvendig innføring. Men vår kirke har i liten grad tatt konsekvensene av den kunnskapen som misjonsforskning,

oversettelsesvitenskap og samfunnsvitenskap har gitt oss.

Modellen fra min egen studietid (1960-/70-årene) var enkel i forhold til dette. Den tok lite hensyn til at forberedelse til prestedtjeneste er en svært sammensatt oppgave. Modellen for utdannelsen slik jeg opplevde den, kan framstilles slik:

Det ble lagt stor vekt på den bibelske, systematiske og historiske forberedelsen ("Ordet"). Studiet ga meg et verktøy som jeg kunne bruke i mitt videre arbeid som prest, helst i vitenskapelig øyemed. Mindre vekt ble det lagt på meg som menneske, min egen åndelige utvikling, min egen spiritualitet og kultur, mitt gudsliv ("Presten/kateketen"). Vekten ble ensidig lagt på den kognitive kunnskapen om kristendommen.

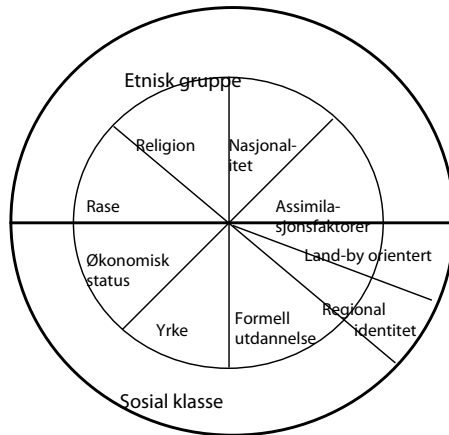
Det manglende ledd ("?") var den verden jeg kom fra, den verden jeg sto i og den verden jeg skulle til. Jeg husker godt alle spørsmålene jeg stilte i forhold til det jeg leste og hørte: Hva hadde dette å gjøre med den verden og den tjenesten jeg skulle ut i? Hvor var jeg selv i alt dette? Studiet ga meg i liten grad svar på spørsmålene. Det ble spurt etter pensum, og pensum ble målet.

Når en prest kommer til en menighet, har vedkommende med seg sin egen spiritualitet og kultur, sitt eget åndelige og

kulturelle univers. Det er formet i en eller flere grupper som vedkommende mer eller mindre bevisst identifiserer seg med. I møte med en ny arbeidssituasjon vil spiritualitet møte spiritualitet og kultur møte kultur.

Denne modellen kan beskrive faktorer som former en gruppes identitet (C. Peter Wagner):

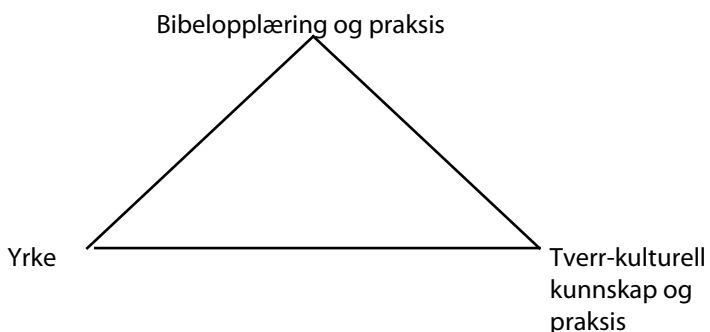
Den øvre delen av sirkelen viser etniske faktorer. Den nedre delen av sirkelen vises de faktorene som former en sosial klasse. Faktorene i den nederste delen av sirkelen påvirker det personlige forholdet mellom mennesker. Mye tyder på at friheten og mobiliteten innenfor gruppen øker med kvaliteten av disse faktorene.

To andre faktorer kommer i tillegg: Regional identitet og land-by orientering. Vi identifiserer oss gjerne med og foretrekker mennesker som kommer fra samme områder som oss selv. De forskjellige faktorene vil ha forskjellig vekt innbyrdes og variere fra gruppe til gruppe. Det gjelder særlig de tre første faktorene (økonomi, yrke, utdanning). For f.eks. en prest kan en slik modell være nyttig i arbeidet med å bevisstgjøre egen kulturell og åndelig identitet og den som finnes på ens tjenestested. Vi

trenger slike verktøy når vi skal berede grunnen for forkynnelse, undervisning og praksis. Hvis vi ikke tar hensyn til disse faktorene, blir vår virksomhet enten uinteressant eller konfliktfylt.

Dette er et eksempel på hvordan antropologiske og sosiologiske disipliner kan hjelpe oss til kulturell innsikt i større grad enn Bibelen.

Vi kaller det kulturkollisjon når en prest ikke kan tilpasse seg sin menighet og kulturen på stedet. Kulturkollisjon blir det når presten ikke kan tilpasse seg menigheten og kulturen på stedet. Det som da ofte skjer, er som regel ikke manglende innsikt i Bibelens budskap, heller ikke yrkesmessig usikkerhet. Men det som ofte mangler, er den tverrkulturelle kunnskapen og praksisen. Vedkommende har ikke tilstrekkelige kunnskaper om og erfaring i hva det vil si å være prest i et flerkulturelt samfunn. Hva som er nødvendig, kan framstilles slik:

“Bibelopplæring og praksis” gis i den teologiske profesjonsutdanningen til prestetjeneste. Gjennom pastoral-teologisk utdanning får kandidaten innføring i “Yrke”. Men det gis ingen opplæring i “Tverrkulturell kunnskap og praksis”. Å overse denne faktoren i bildet er etter min mening en stor feil. Kanskje kommer det av at vi har en forstilling om at vi i Norge er ett folk og én kultur, en slags monokulturell holdning. I offentlige dokumenter tales det om “felles referanse- og verdigrunnlag i

samfunnet vårt” (St.prp.1 1993/94, s. 8). Jeg har mange ganger stilt spørsmålstegn ved denne formuleringen; og ihvertfall når vår kirke tillegges oppgaven å ivareta denne felles arven. Sosiologiske og antropologiske undersøkelser ved f.eks. Universitetet i Tromsø viser at kultur og spiritualitet oppfattes veldig forskjellig, også i den nordligste landsdelen.

Gruppens reise

På mange måter har vår gruppe som har sittet sammen og arbeidet med disse og andre spørsmål knyttet til prosjektet “Theology of Life”, representert et gjennomsnitt av vår kirke i Sápmi, de samiske områdene. Arbeidet med de forskjellige tema som medlemmene av gruppen har tatt opp, har ført til engasjement, ny tenkning og en sterk prosess for den enkelte. Virkningene av gruppens arbeid vil nok være størst for gruppens medlemmer selv. Utad vil virkningene merkes først og fremst i den grad hver enkelt makter å omsette sitt engasjement og sine erfaringer i praksis.

For mitt eget vedkommende ble jeg knyttet til gruppen som teologisk konsulent. I denne oppgaven har jeg opplevd både glede og smerte. Glede over å få være sammen med så sterke og bevisste representanter for samene i samtale om livsviktige spørsmål, spørsmål som angår tro og identitet. Jeg har lært mye om de andres kamp og smerte gjennom livet for å finne fram til en god og trygg identitet i et en kirke og et samfunn som har vært sterkt monokulturelt preget. Det har også gledet meg å merke at jeg har blitt innesluttet og respektert i dette fellesskapet. Dette tar jeg ikke som en selvfølge på bakgrunn av den historie som kirken og samene har i Norge.

Smerten er knyttet til følelsen av å være både insider og outsider i dette fellesskapet. I min oppvekst og praksis som prest har jeg lært mye om samisk spiritualitet og kultur. Til en viss grad er jeg en insider på dette området. Men allikevel er jeg det

ikke. Jeg er en fremmed. Og som fremmed står jeg i fare for å overkommunisere min egen kultur og påvirke gruppens arbeid på en uheldig måte. Samtidig ser jeg at samisk kultur også er min kultur på den måten at jeg er vokst opp i en flerkulturell kommune og et flerkulturelt hjem der samisk og norsk kultur har påvirket hverandre gjensidig og delvis blandet seg med hverandre.

Denne spenningen mellom innenfor og utenfor finnes i meg selv, i kirken og i samfunnet: Samisk kultur blir sett på som så spesielt at man nærmest må være spesialist for å våge å nærme seg den. En slik holdning kan virke ekskluderende og lammende på samisk kultur. Den motsatte ytterligheten er å bagatellisere samisk kultur: Det er ingenting spesielt med den. Det finnes så mange fellestrekk ved samisk og nord-norsk kultur at samisk kultur ikke står i noen særstilling. Også en slik holdning kan virke lammende på samisk kultur ved at den rett og slett oversees.

Når gruppen nå er ferdig med sitt arbeid, er den på ingen måte ferdig med alle de spørsmål og utfordringer den har stått overfor. Reisen er ikke slutt. Og kanskje vil gruppen ennå møtes for å samtale og arbeide videre med de spørsmålene som jeg opplever har rørt ved de dypeste ting i meg, det jeg vil kalle min egen sjel.

Tore Johnsen:

TROFASTHET I ALLE MINE RELASJONER

- på søken etter en kristen naturspiritualitet med
utgangspunkt i samisk filosofi og det gammeltes-
tamentlige sannhetsbegrep

En ung viddernas man

Han hinner inte följa med
den snabba tidens gång
Söker sig til vidderna
där fäderna vandrat

En hjärtats vän har han
som givit honom sin hand
Ännu har han inte
funnit det han äger

Men han vet
att det finns
i varje dalgång
på varje kulle

Paulus og Inger Utsi

Konteksten

Vi er i dette studiearbeidet utfordret til å se det teologiske utsagnet "Vi bekjenner at jorden hører Herren til!" fra et samisk perspektiv. I møte med denne utfordringen er det imidlertid et problem at det samiske som regel har vært ansett som uegnet til å nærme seg teologiens område. Vi står dessuten i en tradis-

jon som ofte har oversett hvordan vestlig kultur har lagt premisser for den teologiske tenkning i århundreder. Min påstand er imidlertid at Ún kultur alltid representerer både en ressurs og en begrensning i møte med den kristne åpenbaringen. I den samiske kulturen har man som regel bare sett begrensningen.¹

Enhver kristen - ja selv den mest skarpskodde teolog - er preget av sin kulturelle og historiske bakgrunn i møte med bibelmateriale. I dette ligger en erkjennelse av at teologien er kontekstuell. Dvs. at kristendommen alltid forstås innenfor en gitt historisk, kulturell og sosial sammenheng (kontekst). For at en teologi skal bli "etterprøvbar", er det derfor ønskelig å være seg bevisst og tydeliggjøre sitt eget ståsted. I denne artikkelen vil jeg forsøke å bruke det samiske som min primære kontekst. Dette blir således ett av de første forsøk på å reflektere fagteologisk med utgangspunkt i det samiske. Jeg presiserer at jeg ikke påberoper meg en fellessamisk tradisjon, men at jeg tar utgangspunkt i den tradisjonen jeg kjenner og er ført inn i gjennom min far fra Tanadalen.

I det følgende vil jeg forsøke å øse av de kilder som samisk filosofisk tradisjon representerer. Samisk filosofi er også en måte å forstå og forklare verden på, men skiller seg fra vestlig filosofi på et vesentlig punkt.² I samisk tradisjon er filosofien formidlet gjennom en rik fortellertradisjon og gjennom handlinger. Poenget her har ikke vært å fange virkeligheten i abstrakte begreper, men å gi fortolkningsrammer for levd liv, og å formidle holdninger og verdier som individets handlinger og følelser kan forankres til. Samisk filosofi er uløselig knyttet til levd liv og representerer samtidig en spiritualitet - dvs en måte å være, handle, føle og tenke på - med sterk vekt på alle livets relasjoner. Denne samiske måten å forholde seg til livet på, vil ligge som en grunntone i det følgende selv om det ikke er like tydelig uttalt hele veien.

Det er et mål i denne artikkelen å vise at teologien er åpen for

ulike kulturelle tradisjoner. Hovedmålet er imidlertid å lete etter en bibelsk naturspiritualitet. Og når jeg nå skal bevege meg inn i teologiens vide landskap, velger jeg den samiske tradisjon som min ofelaw - min veiviser.

Det gammeltestamentlige sannhetsbegrepet

Guds tanker er alltid høyere enn våre tanker. Paulus setter dette på spissen og sier at til og med Guds "dårskap" er langt visere enn selv den dypeste menneskelige innsikt (1 Kor 1,25). Det er derfor noe underlig at teologien til tider har vært opptatt av å fremstå som en "absolutt teologi", dvs. som innehaver av alle sannheter. Med dette vil jeg ikke hevde at enhver kristendomsform er like sann. Mitt anliggende i denne sammenhengen er imidlertid at den bibelske gudsåpenbaring ikke uten videre kan forstås ut fra et moderne abstrakt sannhetsbegrep, som kobler sannhet nesten umiddelbart til fakta og vitenskapsbasert kunnskap.

Bibelens forståelse av sannhet har dype røtter i det gammeltestamentlige sannhetsbegrep. Dette er først og fremst et relasjonsbegrep. Det hebraiske *ʾēmet* kan bety "fasthet", "trofasthet", "pålitelighet" og "sannhet".³ Sannhet i denne sammenhengen handler altså dypest sett om å være "sann" i alle sine relasjoner. Det gir dyp mening å kalle Kristus for Sannheten ut fra denne forståelsen av sannhet. Gud er i Kristus den som er trofast i alle sine relasjoner. Og Gud er Sannheten fordi alle relasjoner til syvende og sist kan føres tilbake til ham.

Jeg vil i det følgende forsøke å bruke dette gammeltestamentlige sannhetsbegrep som innfallsvinkel til en bibelsk fundert naturspiritualitet. Jeg vil først, gjennom en begrepsmessig del (I.), vise hvordan sannhet kan forstås ut fra dette gammeltestamentlige sannhetsbegrepet, antyde hvilke konsekvenser dette får for valg av tilnærming til teologien og for

forståelsen av naturspiritualiteten. Deretter følger en tematisk del (II.), hvor de ulike relasjonene som ligger til grunn for naturspiritualiteten, tas opp. Til sist forsøker jeg å finne noen orienteringspunkter (III.) for utvikling av en kristen naturspiritualitet - som uttrykk for "sannhet" i alle menneskets gudgitte relasjoner.

I.

Åpenbaring, sannhet og omvendelse

I kristen tenkning er det en nær forbindelse mellom åpenbaring og sannhet. I moderne vestlig tradisjon synes imidlertid åpenbaringen å være ganske ensidig forstått som den guddommelige formidlingen av et saksinnhold. Sannhet blir følgelig knyttet nært opp til faktakunnskap.

Når det i Det nye testamentet heter at "han (Gud) gav oss all visdom og innsikt" (Ef 1,8) så er det imidlertid ikke "faktakunnskap" i moderne forstand det siktes til. Den bibelske åpenbaring - med sitt sentrum i Kristus - kan kalles for sannhet fordi den gir alle den visdom som er tilstrekkelig for frelse - eller sagt med andre ord: tilstrekkelig for gjenopprettelsen av alle livets ødelagte relasjoner. Det er dÚt Gud muliggjør gjennom Jesus Kristus. Guds viljes hemmelighet er derfor ifølge Paulus at Gud vil "fullføre sin frelsesplan". Denne frelsesplanen er "å sammenfatte alt i Kristus, alt i himmel og på jord" (Ef 1,9-10).

Det er verdt å merke seg at når Guds åpenbaring knyttes så nært til frelsen, synes det som om målet for Sannheten ikke først og fremst er opplysning, men omvendelse . Det gir mening å forstå omvendelse som at mennesket i levd liv forholder seg til Gud på en ny måte gjennom alle sine gudgitte relasjoner. En "sann" omvendelse vil således måtte spørre etter hvordan disse relasjonene kjennetegnes av "sannhet".

Sannhet i Bibelen er altså noe dynamisk og relasjonelt som knyttes opp til det levende i subjektet - det være seg Gud eller mennesker.

Sannheten - åpen eller lukket, inklusiv eller eksklusiv?

Hvis Bibelens sannhetsbegrep i høy grad er å forstå som et relasjonsbegrep, betyr det samtidig et mer åpent og inklusivt sannhetsbegrep enn en moderne abstrakt forståelse av sannhet. I et moderne abstrakt sannhetsbegrep forstås sannhet først og fremst som en avgrensbar størrelse, og sant/falskt defineres følgelig ut fra sannhetens yttergrenser. Med et åpent, inklusivt sannhetsbegrep vil derimot sant/falskt defineres ut fra relasjonen til et sentrum.

Hvis Paulus hadde forstått Jesu forkynnelse som "Sannheten" i en slik forstand at Jesus hadde sagt alt - og at ikke ett ord skulle legges til - ville han neppe ha våget å nyformulere Kristus-troen på gresk mark. Men Paulus synes å se på Bibelens sannhetsbegrep som åpent og inklusivt idet han sier at "vi å tar enhver tanke til fange under lydighet mot Kristus" (2 Kor 10,5). Inklusiviteten kommer også klart til syne i ordet om Guds frelsesplan som er "å sammenfatte alt i Kristus" (Ef 1,10). Sannheten defineres altså ikke ut fra dens yttergrenser, men ut fra relasjonen til sannhetens sentrum. Jesus Kristus kan forstås som sannheten fordi alle livets relasjoner hviler i ham (jmf. Joh 1,3.10, Kol 1,15 ff, Hebr 1,2f).

Moderne vestlig tenkning⁴ synes å ha en tendens til å ville definere hele virkeligheten på forhånd, for deretter å avvise all erfaring som synes å stride mot dette som "falskt". Virkeligheten defineres gjennom å analysere - dvs. gjennom å dele opp virkeligheten i biter for deretter å avgrense hvert fenomen mest mulig presist. Etter at man først har definert "puslebrikkene", legger man deretter "bildet". Helheten forstås altså i lys av delene. Denne måten å tenke på har sine fordeler i det at den er presis,

men problemet er at den lett blir reduksjonistisk - den gjør ofte virkeligheten mindre enn den egentlig er. Gjennom å definere delene lukker man dem. Helheten blir derfor nødvendigvis også lukket. For å forbli i bildet; det er vanskelig å utvide puslespillet hvis det ikke finnes flere "brikker" å legge. Og det er vanskelig å legge en ny brikke hvis den ikke passer til det bildet som allerede er lagt. "Sannheten" ut fra en slik analytisk tenkemåte blir derfor lukket og forstått eksklusivt.

Denne tenkningen har også preget moderne vestlig teologi. Denne teologien er presis, og har uten tvil mange verdifulle sider ved seg. Den ønsker dessuten å være tro mot sannheten. Sannhet her har imidlertid først og fremst vært forstått abstrakt og objektivt - dvs. som en selvstendig størrelse løsrevet fra et subjekt. Læren har derfor fått en fremskutt plass, og teologene har benyttet seg av logikkens strenge regler. Følgelig har troen i stor grad dreid seg om kunnskapstilegnelse og forsantholdelse. En har imidlertid lagt mindre vekt på sannheten forstått som relasjonsorientert og knyttet opp til subjekter, dvs. at sannhet er meningsløs dersom den ikke leveres ut i relasjon til andre.

Ved å hevde et lukket og eksklusivt sannhetsbegrep, fristes en altså lett til å tro at man besitter alle sannheter. På denne bakgrunn er derfor ikke så rart at Galilei ble stevnet for inkvisisjonen da han hevdet at solen var universets sentrum, og ikke jorden slik som den katolske kirke hevdet.

"Den kristelige helgardering" er symptomatisk for denne måten å forstå sannhet på. + være "tro mot sannheten" betyr her å forsikre seg om at ihverfall ikke en selv trækker utenfor sannhetens yttergrenser. Man er imidlertid mindre bekymret for at man kunne komme til å svike sannheten ved å redusere livet og svikte i relasjonene til alle andre enn seg selv. Vi må ikke glemme at det dreier seg om å "være tro mot sannheten i kjærlighet" (Ef 4,15).

Analytisk og syntetisk tenkemåte

Denne forskjellen mellom et åpent, inklusivt og et lukket, eksklusivt sannhetsbegrep svarer til skillet mellom en syntetisk og en analytisk tenkemåte. Den analytiske tenkemåten starter med å avgrense delene, for deretter å finne helheten. Den syntetiske tenkemåten derimot går den motsatte veien gjennom å starte med helheten for deretter å gå til delene. I den sistnevnte forstås altså de enkelte delene i lys av helheten.

Mens den moderne vestlige kultur preges av en analytisk tenkemåte, preges derimot samisk kultur tradisjonelt av en syntetisk tenkemåte.⁵ Dette avspeiler seg ikke minst i hvor individet har forankret sin identitet. La oss først se på identitet i forholdet individ/samfunn. I det moderne vestlige bysamfunn er samfunnet bygd opp av enkeltindivider som har frihet til å knytte sin identitet til hva de vil. Innenfor tradisjonell samisk tenkning får derimot individet sin identitet i kraft av å tilhøre et kollektiv. Samisk språk har et meget utviklet begrepsapparat for å uttrykke slektskap.⁶ Man opererer dessuten med et utvidet slektskapsbegrep knyttet til "rituelt slektskap" (fadderskap).⁷ Individet forstås altså først og fremst i lys av kollektivet - og ikke kollektivet i lys av individene. Altså vektlegges menneskets relasjoner .

Denne vektleggingen av relasjon er interessant også i forståelsen av forholdet menneske/natur. Innenfor tradisjonell samisk tenkning får ikke individet sin identitet bare gjennom å høre til et kollektiv, men også gjennom å høre til et bestemt landområde. Grunnen er at forholdet til naturmiljøet i samisk kultur har vært preget av en virkelig relasjon. I samisk tenkning får ikke landet sin identitet gjennom de individer som til enhver tid bor der. I den urgamle samiske siida-institusjonen var landet den primære størrelsen.⁸ "Siida" betegnet både landområdet, som en bestemt gruppe hadde som sitt bruksområde, og gruppen som levde innenfor dette landet. En "eide" imidlertid ikke landområdet i moderne forstand - man "hørte til" dette. Og des-

suten; tilhørigheten til landet var definert gjennom kollektivet. Av dette ser vi at samisk identitet tradisjonelt har vært definert gjennom relasjoner til et kollektiv, og ikke gjennom individuell status - dvs. gjennom utdanning, yrkesvalg osv. - som i et moderne vestlig bysamfunn. Denne syntetiske måten å nærme seg virkeligheten på er ikke bare typisk for den samiske kultur, men for tradisjonelle kulturer generelt - og i dag spesielt for urbefolkningskulturer.

Jeg mener at denne syntetiske tilnæringsmåten er minst like relevant i møte med teologien som den analytiske - ikke minst i en postmodernistisk tid hvor mennesker roper etter sammenheng i tilværelsen. Det moderne menneskets identitetskrise kan godt sees på som en følge av at den analytiske modellen i flere hundre år har fått styre samfunnsutviklingen i Vesten og preget modellene for både tenkning og handling.

Om man skal finne en samisk måte å reflektere teologisk på, mener jeg at den syntetisk, helhetstenkende tilnærmingen er mest i pakt med samisk filosofi. Jeg mener dessuten at man gjennom å bruke en slik syntetisk modell har større mulighet for å utvikle en bibelsk fundert skapelsesteologi. Også en syntetisk tenkemåte har selvfølgelig sine svakheter, og en rendyrking av denne modellen vil ganske sikkert også føre til ensidigheter, uklarheter og usannheter. Jeg forutsetter en viss gjensidighet mellom det analytiske og syntetiske, men velger her å vektlegge det syntetiske.

Skapelsesteologi - lære eller spiritualitet?

Gjennom å vektlegge en syntetisk tilnærming i skapelsesteologien, mener jeg at det automatisk vil skje en vektforskyvning i teologien fra et ensidig spørsmål om lære til også et spørsmål om spiritualitet. Fordi den syntetiske modellen vektlegger relasjonalitet - dvs. sameksistens med omgivelsene - får indi-

videts holdninger og handlinger i alle relasjoner langt større vekt. Det betyr ikke at tanke- og kunnskapsdimensjonen skyves til side, men at denne alltid forholder seg til levd liv. I vårt forhold til det skapte blir det derfor vel så mye et spørsmål om å handle rett, som å tenke rett.

I vår søken etter en bibelsk fundert naturspiritualitet bør vi stille to vitige spørsmål. For det første: Er vårt liv, vår livsstil, uttrykk for en relasjon til det skapte som kjennetegnes av "sannhet". Dvs. er vår holdning til og samhandling med skaperverket preget av en sann og trofast relasjon? For det andre: For å finne en kristen naturspiritualitet, må vi spørre etter hvordan vår relasjon til den skapte virkelighet samtidig kan uttrykke "sannhet" i forholdet til den treenige Gud, og spesielt Kristus. Vi skal først ta for oss det første spørsmålet ved å se på noen av de relasjonene som må behandles innenfor en kristen naturspiritualitet: mennesket/skaperverket, Gud/skaperverket og naturspiritualitet som gudsrelasjon.

II.

Mennesket og skaperverket - adskillelse eller samhörighet?

Hvordan kan vår naturspiritualitet være uttrykk for en relasjon til det skapte som kjennetegnes av "sannhet"? Dette spørsmålet er et meget påtrengende i en tid hvor skaperverket tynes til det ytterste for å tilfredsstille en selvopptatt og grådig forbrukerkultur i store deler av verden. Problemet er at denne relasjonen heller er preget av svik enn av sannhet. Den er preget av makt og egoisme i stedet for kjærlighet. Den er preget av ansvarsfraskrivelse i stedet for ansvarlighet. I det hele tatt kan det moderne prosjekt sees på som menneskets forsøk på å beherske alle relasjoner for å oppnå individets frihet. Dette er framsatt som "det høyeste gode" og "en hellig ku" i den moderne verden. Men

i flukten fra alt ansvar har det moderne mennesket imidlertid mislyktes i å flykte fra Ún ting. Det har blitt tatt igjen av sin egen ensomhet. Og ingenting synes mer fortapt enn det ensomme mennesket. Kanskje kan forbrukerkulturens konsum forstås nettopp som kompensasjon for tapte relasjoner. Er det noe som skulle være gjenstand for omvendelse i det moderne Vesten så er det derfor å bekjenne seg til alle sine gudgitte relasjoner gjennom et forpliktende liv i nestekjærlighet og guds frykt. Spørsmålet er imidlertid om naturen skal inkluderes i et utvidet nestekjærlighetsbegrep.

“Natur” og “kultur” er et ordpar som i tradisjonell vestlig språkbruk betegner et motsetningsforhold. Med “kultur” menes det som er formet av mennesket, og følgelig er kulturen og det menneskelige nært knyttet sammen. Kulturbegrepet henleder tanken mot utvikling og sivilisasjon. “Natur” står imidlertid for det som er uberørt av mennesket, det ville, instinktive og usiviliserte. Med bakgrunn i dette skiller man også mellom “kultur-landskap” og “natur”. At natur oppleves som noe fremmed - og til og med truende - innenfor vestlig kultur ser man ikke minst i uttrykket “villmark”. Naturen er “vill” og må altså “temmes”. Dette er en fremmed tanke i samisk tenkning. Det er nærmest ironisk at det området som av mange kalles for “Europas største villmark”, nærmest er identisk med det samiske kulturområdet. Dette skulle illustrere at det vestlige naturbegrepet er kulturelt betinget og bør være gjenstand for kritikk i en naturspiritualitet som skal uttrykke “sannhet” i relasjonen til skaperverket. Det vestlige naturbegrepet er nemlig ganske fremmed også for Bibelen selv.

Utgangspunktet for vår gruppes arbeid, “Vi bekjenner at jorden hører Herren til!”, er nesten ordrett tatt fra Salme 24,1. “Bekjennelsen” er imidlertid typisk i den forstand at man har luket bort det menneskelige element som salmen har med. I salmen heter det nemlig:

“Jorden og det som fyller den,
verden og de som bor i den,
alt hører Herren til.

Her er poenget at hele skaperverket - det menneskelige samfunn inkludert - er en helhet. Og denne helheten hører Herren til.

Nettopp denne samhörigheten mellom mennesket og det øvrige skaperverk betones i flere av de gammeltestamentlige samler. Et eksempel er Salme 96 hvor overgangen fra det menneskelige samfunn til skaperverket forøvrig nesten ikke merkes (v. 10-11). Det samme gjelder Salme 148 hvor naturverdenen står sammen med mennesket i lovsangen av Herren - ja ikke bare naturen, men hele kosmos. Andre gode eksempler er Salme 104 og 145.

I Salme 148,7ff ser vi dessuten at naturskapningene tillegges personlighet. De tiltales som subjekter. Nå vil sikkert mange straks si at dette er billedlig å forstå og ikke svarer til fakta. Da vil jeg minne om at også en slik påstand bygger på kulturelle “fordommer”. I andre kulturer har en andre erfaringer. Og er det nå så sikkert at de gamle israelitter bare forstod dette billedlig?

At også dyrene skulle være omsluttet av menneskelig omtanke og omsorg er ikke minst bakt inn i det sabbatsbudet - hvilen. I Det gamle testamentet begrunnes dette budet både ut fra skapelsen (2 Mos 20,9-11) og frelsen (3 Mos 25, 2 ff, merk v. 38). Begge steder vektlegges imidlertid at hvilen også skal omfatte dyrene, ja til og med landet (3 Mos 25,4).

Det er forøvrig typisk at den moderne analyserende teologi oftest ser denne dobbelte begrunnelse i både skapelse og frelse som et problem. Fordi man ikke finner begge begrunnelsene sammen i ett skriftsted, spekulerer man på hvilken begrunnelse som den opprinnelige - og dermed underforstått den egentlige.

Her vil derimot en syntetisk teologi se det som udelt positivt at disse to perspektivene - både skapelse og frelse - holdes sammen i ett begrep. Denne foreningen av skapelse og frelse i sabbatstanken fastholdes selv i dagens jødiske synagogefering.

Gjennom det som er nevnt overfor skulle det være klart at Det gamle testamentet vektlegger sannhet - dvs. trofast relasjon - også i forhold til skaperverket. Også den samiske kultur har tradisjonelt vektlagt en holdning til, og en samhandling overfor, skaperverket som er preget av en sann relasjon. I tradisjonell samisk tenkning har man ikke sett på naturen som et objekt, men som subjekt. Naturen har aldri vært bare natur slik vitenskapen definerer den. Alle ting i naturen - dyr, fugler, trær, ja t.o.m. "døde" gjenstander som steiner o.l. - har vært ansett for å være subjekter, eller å representere et subjekt.

I 1910 skriver samene Johan Turi: "I den gamle tiden snakket alle dyrene og trærne og stenene og alt som finnes på jorden"⁹ Dette synet på naturen gjorde at man mente at selv de minste skapninger hadde krav på respekt.

Gjennom fortellingene om at alle dyr hadde sin "mßddu", sin stammor, har samiske barn blitt opplært til å ha behandle dyrene pent og å omgås dem med respekt. I fortellingen poengteres det at hvis man plager en mus, frosk e.l., så risikerer en at dette dyrets mßddu, som er like stort som et menneske, angriper en og skambiter en så en til slutt dør. Her er det også et poeng at naturen ikke uten videre er manipulerbar. Mennesket vil straffes om det tar seg til rette overfor naturen.

Er det så mulig å bruke de gamle samiske tradisjonene i en kristen naturspiritualitet? Det synes som om det er nettopp dette Johan Turi gjør i sin bok ved å kombinere urgamle samiske forestillinger med kristne forestillinger. Når han forteller om at alle ting i den gamle tiden kunne snakke, fortsetter han

nemlig: "åog slik skal de også snakke på dommens dag."¹⁰ Han utbroderer dette slik: "På den siste dag skal hunden være den første - og deretter de andre naturskapingene som er under menneskets herredømme - til å anklage dem som har latt dem arbeide mye ekstra, lagt tunge byrder på dem og enda slått dem."¹¹ Og det er slett ikke uten bibelsk belegg. I 1 Mos 9,5 står det at Gud vil kreve både mennesker og dyr til regnskap. Gjennom vår gruppes arbeid har jeg fått høre at dette fortsatt læres til samiske barn innenfor enkelte samiske miljøer.

Dette er bare et par eksempler på hvordan en bibelsk naturspiritualitet kan finne tilknytningspunkter i samisk kultur. Enkelte vil sikkert spørre hvordan dette så skal vurderes teologisk. Kan en ukristisk sammenblanding føre til synkretiserende tendenser? Hvor går grensen for hva som er sant og falskt?

La oss vende tilbake til forståelsen av den bibelske åpenbaring som åpen og inklusiv sannhet. Poenget her er ikke å definere sant/falskt ut fra yttergrenser, men ut fra relasjonen til et sentrum. Vi vurderer altså ikke sannhetsverdien ved en form, en forestilling eller en handling ut fra hvorvidt denne passer inn i det puslespillet som er lagt fra før. Jeg mener i stedet at sannheten avhenger av relasjonen til senteret i den kristne åpenbaring. Med dette vil jeg si at ingen kulturs uttrykksformer er uegnet dersom dette kan være uttrykk for "sannhet" i alle menneskets relasjoner - inkludert den relasjon som alle andre hviler i, nemlig gudsrelasjonen.

Før jeg går inn på det spesifikke ved en kristen naturspiritualitet, som vil skille denne fra en hvilken som helst annen religiøs naturspiritualitet, vil jeg først ut fra et mer allment perspektiv se på forholdet Gud/skaperverk, samt forståelsen av naturspiritualitet som gudsrelasjon.

Gud og skaperverket - fravær eller nærvær?

Å forstå Gud som "Sannheten" - dvs. som den som alle livets relasjoner hviler i, og som den som er trofast i alle disse relasjonene - gir etter min mening også en fruktbar tilnærming til forholdet mellom Gud og skaperverket.

I vestlig teologi har en ofte i redselen for å ende opp i panteismen, vektlagt adskillelsen mellom Gud og skaperverket. En har forstått forholdet gjennom motsetninger; man har anlagt en konfliktmodell. Vi bør imidlertid være klar over at denne voldsomme vekt på adskillelse og annerledeshet har dype røtter både i en hellenistisk dualisme med et negativt syn på materien og i opplysningstidens vitenskapelige verdensbilde. I den grad Gud var regnet med i opplysningstidens naturvitenskapelige verdensbilde, var han urmakeren som engang satte urverket i gang. Siden har imidlertid naturen eksistert etter sine egne naturlover uavhengig av Gud, hevdet man. Jeg mener imidlertid at en ensidig vektlegging av adskillelse ikke er i pakt med bibelsk tankegang om Guds forhold til naturen, og at dette derfor heller ikke er en sakssvarende måte å nærme seg skapelsesteologien på. Jeg vil forsøke å nærme meg saksforholdet ut fra Guds relasjon til verden som "Sannheten".

Hvis Gud er den som er sant og trofast til stede i alle relasjoner, så må også skaperverket være preget av Guds nærvær. Jeg mener at vi gjennom denne tilnærmingen på en og samme tid kan fastholde gudsnærværet i skaperverket uten å ende i panteismen. Skaperverket sees ikke på som Gud, men som Sannheten er Gud nærværende i sin relasjon til skaperverket. Det er en konsekvens av at det i Bibelen er en umulighet å tenke seg at skaperverket kunne eksistere, bestå, uten Gud (Sal 145,9f.15f; Matt 6,26ff; Joh 1,3.10; Apg 17,27f, Kol 1,16f). Skapelse er således ikke bare fortid, men nåtid - en stadig hendelse preget av gudsnærvær.

Det gamle testamentet understreker Guds nærvær i skaperverket ved å si at Guds herlighet forkynnes i skaperverket, ja t.o.m. fyller det (Sal 19,1ff; 4 Mos 14,21; Jes 6,3). Det er viktig å få med seg at i gammeltestamentlig tankegang - hvor ingen kunne se Guds ansikt - er Guds herlighet det fremste synlige uttrykk for gudsnærværet (2 Mos 16,7; 24,16; 40,34; Esek 1,24; 10,4.18). Denne koblingen av Guds herlighet til gudsnærvær finner vi også i Det nye testamentet (jmf. bl.a. Luk 2,9). Gud er en nærværende Gud. I Det nye testamentet understrekes dette ved at Guds herlighet knyttes direkte til Jesus Kristus (Luk 9,24ff; Matt 16,27; Joh 2,11) og inkarnasjonen (Joh 1,14). (Inkarnasjonens betydning tas opp nedenfor.) Gudsnærværet i Jesus Kristus er derfor et uttrykk for Guds trofasthet i alle sine relasjoner. Kristus kan følgelig med rette kalles "Sannheten" (Joh 14,6).

Jeg mener at vi ved å fastholde Gud som "Sannhet" - som sann relasjon, som sant nærvær - med frimodighet kan se Guds nærvær i det skapte uten å bli anklaget for å være panteister. Det er et poeng i kristen tro at dette gudsnærværet er preget av skaperverkets ødelagte relasjoner (1 Mos 3,14ff). Men følgen av dette synet er imidlertid at hele skaperverket - ikke bare mennesket - er gjenstand for frelsen i Kristus. Gud ville "forsone alle ting med seg selv, alt i himmelen og på jorden, da han skapte fred ved hans (Kristi) blod på korset" (Kol 1,20). "For det skapte å skal få del i den frihet som Guds barn skal eie i herligheten" (Rom 8,2).

Naturspiritualitet som gud relasjon - symbolspråk og symbolhandlinger

I Det gamle testamentet er det en nær forbindelse mellom Gud, menneske og skaperverket forøvrig. Det synes som om det er en fremmed tanke å overhodet se det ene isolert fra det andre. Det gamle testamentet gir oss derfor modeller for hvordan vi kan forstå relasjonen "mennesket/det øvrige skaperverk/ Gud", som uttrykk for "sannhet" også i gud relasjonen.

Biskop Erling Utne skriver: "Israels intime og uoppløselige forhold til Løftets land er et forbilde for det universelle gudsfolks forhold til jorden."¹² I det gamle Israel var nemlig landet sett på som Guds eiendom (3 Mos 25,23), og landets fruktbarhet var Guds gaver til folket. Landet i Det gamle testamentet kan derfor nesten sees på som et sakrament. Det betydde også at Gud kunne holde velsignelsene tilbake om hans folk falt fra ham (Jer 3,2f; 5,24f).

I 5 Mos 26,1-11 ser vi hvordan tanken om at Gud var den rettmessige eier av jorda og dens grøde, gjorde at bonden bar førstegrøden av sin avling fram for Herren i tempelet. Offeret var et uttrykk for at mennesket erkjente at Gud er alle tings kilde. Handlingen var med på å holde bonden fast i et forhold til skaperverk og Skaper preget av "sannhet". Også i denne teksten er det verdt å merke seg hvordan både skapelsesteologiske og frelsesteologiske motiver holdes sammen.

En annen side ved Det gamle testamentes naturspiritualitet kommer til uttrykk ved at man ikke skulle spise blod. Grunnen var forestillingen om at livet var knyttet til blodet (1 Mos 9,4; 3 Mos 17,11.14; 5 Mos 12,23). Ved å la være å spise blodet ble man derfor stadig minnet på at livet var ukrenkelig. Bare Gud var livets Herre. Selv om man derfor drepte dyr for matens skyld, unngikk en likevel å krenke livet - og Skaperen - ved ikke å spise blodet. Det er forøvrig tanken om livet knyttet til blodet som er grunnlaget for sonoffertanken (3 Mos 11). Det gir derfor mening å høre ordene "Dette er Jesu blod" når man vet at det underliggende sies "dette er Jesu liv".

Heller ikke i samisk kultur er forholdet til skaperverket bare et forhold til natur slik vitenskapen definerer den. Gjennom naturen forholdt man seg samtidig også til maktene og det guddommelige i tilværelsen. Johan Turi beretter at når samene om våren kommer ned fra fjellet, hvor det ennå er snø og lite mat for reinhjorden, og så kommer til skogene ved kysten med

grønt gress og utsprungne blader - da synes samene at det er så vakkert at de begynner å joike. De hilser beitemarkene som "venner" og som "reinkalvens mor". De ber markene ta vel imot deres reinhjord og la dyrene bli velfødde. De sier: "Beitemarkene er så vakre at de lyser." Og, fortsetter Turi: "da gir de også noe, på et bestemt sted, og ber maktene (håiddit) dra omsorg for deres hjord så dyrene ikke forulykker, men slik at kalvene blir store."¹³

Dette er ikke stedet for å diskutere samisk kosmologi. Utdraget ovenfor er heller ment som ett eksempel på at relasjonen til landet innenfor et samisk verdensbilde også har vært uttrykk for relasjonen til kreftene, maktene og guddommene i tilværelsen. Gaven som ble gitt - riten - ivaretok balansen i denne relasjonen.

Eksemplene ovenfor gir oss et innblikk i hvordan relasjonen "mennesket/det øvrige skaperverk/det guddommelige/overnaturlige" var intimt bundet sammen både i den samiske og i den gammeltestamentlige tradisjon.

Det interessante er at denne relasjonen bl.a. ble ivaretatt gjennom symbolhandlinger (riter). Bonden gav førstegrøden i tempelet. Samen gav en gave et bestemt sted. Disse handlingene hadde to viktige funksjoner. For det første var disse handlingene uttrykk for en erkjennelse. En erkjente at ens handling overfor skaperverket var handling overfor subjekter. Og siden denne relasjonen dyppest sett var relasjon til det guddommelige eller overnaturlige, visste man at mennesket ikke var naturens egentlige herre. For det andre hadde disse handlingene en funksjon utover det å skulle uttrykke noe man allerede visste. Symbolhandlingene gjenskapte og rekonstituerte denne erkjennelsen i individet. Gjennom disse handlingene bekreftet og husket mennesket at samhandlingen med det skapte samtidig var gudsrelasjon.

Det er et poeng at det ofte er symbolhandlingene (og sym-

bolspråket) som best ivaretar og åpner vår gudsrelasjon. Ritene er døråpnere for det guddommelige i tilværelsen. De er nødvendige i vår relasjon til Gud. På denne bakgrunn er det derfor beklagelig at kristen tradisjon er så fattig på symbolhandlinger når en skal forholde seg til Gud gjennom relasjonen til skaperverket. Hvordan kan så gudsrelasjonen uttrykkes i våre handlinger innenfor en kristen naturspiritualitet? Kan symbolhandlingene åpne opp for gudsrelasjonen i våre dagligdagse gjøremål? Og kan en folkelig (her: samisk) kontekst, hvor naturreligiøsitet alltid har spilt en grunnleggende rolle, være stedet hvor vi kan lete etter symbolspråk og symbolhandlinger for vår naturspiritualitet?

Jeg tror at folk flest innretter sin religiøsitet etter sin religiøse erfaring. Og erfaringen blant samer har tilsagt at naturen har langt større religiøs verdi enn hva vestlig sekularisert naturteologi har tillagt den. Derfor - selv om naturreligiøsitet i stor grad har vært et ikke-tema i de "offisielle" kristne sammenhenger og ikke er viet større plass i læresystemene - tror jeg allikevel den lever i beste velgående. Fordi forholdet til naturen er så selvfølgelig i folks tanke, følelse og erfaring, rokkes ikke naturreligiøsitet selv om teologene og forkynnerne ikke har plass for den. Jeg tror derfor at en samisk kristen tradisjon kan bidra med symbolspråk og symbolhandlinger for en kristen naturspiritualitet. De folkelige kristne tradisjoner synes nemlig å vise en stor evne til å omfunksjonere og nyskape innenfor de områder av troslivet hvor en opplever at kirken svikter. Oppgaven består derfor ikke i å reversere historien. Vi kan lete i vår egen samtidige kontekst.

Vi søker imidlertid ikke en hvilken som helst naturreligiøsitet. Våre handlinger må uttrykke "sannhet" i vår relasjon til Den treeninge Gud, slik vi møter ham i Jesus Kristus. En kristen spiritualitet må bestemmes ut fra dens retning. Under angis noen orienteringspunkter for kristen naturspiritualitet, og for kristen spiritualitet generelt.

III.

Naturspiritualitet som relasjon til Den treenige Gud

Det viktigste tilknytningspunktet for en kristen naturspiritualitet er troen på Gud som treenig. Så hvordan kan vårt forhold til det øvrige skaperverket være uttrykk for vår trofaste og sanne relasjon til Fader, Sønn og Hellig +nd?

Før jeg knytter an til de positive sider ved treenighetstanken med tanke på utvikling av en kristen naturspiritualitet, må jeg først peke på et annet forhold. Det synes nemlig som om vestlig teologi har en tendens til å legge vekten på tre- i stedet for på -enighet i synet på treenigheten. Igjen ser vi tendensen til å foretrekke en analytisk måte å se virkeligheten på framfor en syntetisk. Delene vektlegges i stedet for helheten. Dette blir ikke minst tydelig i synet på skapelsen. Ryddig og greit sorterer man skapelse under første trosartikkel, frelse under andre trosartikkel og kirken under tredje trosartikkel. Det er imidlertid en overforenkling, og underliggende kommuniseres noe urovekkende. For det første gir man inntrykk av at skapelsen bare tilhører Gud Fader - og vekten ligger gjerne på fortiden. For det andre gir man inntrykk av at skaperverket som helhet ikke har del i frelsen og har lite med Sønnen å gjøre. For det tredje, ved å koble +nden ensidig til kirken, overser man +ndens virke i skaperverket. Denne tendensen til å skille så skarpt mellom de tre personenes funksjonsområder er etter mitt syn ikke bare en overforenkling, men også uholdbar teologi idet det er i utakt med Bibelens vitnesbyrd. Man står i fare for å redusere den treenige Gud til tre område-guder.

Treenighetstanken har alltid vært kjernen i kristen teologi. Spissformulert må vi derfor si at det er kun som treenighet at Gud kan kalles for Sannheten. Det er som treenighet - Fader, Sønn og Hellig +nd - at Gud skapte verden. Det er som

treenighet at Gud opprettholder verden. Det er som treenighet at Gud frelser og nyskaper verden. Faderen alene er ikke Sannheten. Sønnen alene er ikke Sannheten. +nden alene er ikke Sannheten. Det er bare når de tre er ett at Bibelens Gud er Sannheten.

I det man i den senere tid har kalt for trinitarisk teologi har man forsøkt å komme til rette med dette. Her vektlegges enheten mellom personene i guddommen i langt større grad, og dermed også relasjonaltiteten i det kristne gudsbilde. Ved å vektlegge relasjonene i Gud har man dessuten også fått fram det dynamiske i gudsbildet. Dette relasjonelle og dynamiske aspektet ved det treenige gudsbildet blir således et forbilde for menneskets spiritualitet, idet vi kalles "Guds bilde".

Vår relasjonen til skaperverket bør følgelig ikke bare sees i lys av Faderen, men også i lys av Sønnen og Den Hellige +nd. Det er altså ikke bare legitimt å se naturspiritualiteten som relasjon til Den treenige Gud, det bør kjennetegne en kristen naturspiritualitet. Under vil jeg gå nærmere inn på kristologien som sentrum for for kristen tro - og kristen naturspiritualitet.

Naturspiritualitet som Kristus-relasjon - inkarnasjonens betydning

Skaperverket er ikke fremmed for Kristus, og Kristus er ikke fremmed for skaperverket. Dette er tydelig bl.a. i de kristologiske hymnene (Kol 1,15ff; Hebr 1,2f). De viktigste ankerfestene for skapelsen i Kristus finner vi imidlertid først og fremst i tanken om Kristus som Ordet, "Logos", (Joh 1,1ff) - og i inkarnasjonstanken. Det er inkarnasjonstankens betydning som vil behandles nærmere her.

Gjennom inkarnasjonen kommer skapelsesteologien inn i kristologien med tyngde. At Ordet - Sønnen - "ble kjøtt"¹⁴ (Joh 1,14), betyr ikke bare at Gud ble fullt og helt menneske,

men dessuten at Gud ble en del av skaperverket som helhet. Gud ble materie. I og med inkarnasjonen av Sønnen får derfor Guds forhold til sitt skaperverk en dypere dimensjon. Gjennom Sønnen har Gud frivillig blitt en del av skaperverket, og det er for å frelse dette. Kristi oppstandelse kan dessuten forstås som inkarnasjonens fullbyrdelse, idet det er en legemlig oppstandelse. Gjennom sin fødsel blir Sønnen menneske. Gjennom sin oppstandelse virkeliggjør Sønnen det nyskapte mennesket. At legemet (materien) står opp, dog i en annen form, er et urokkelig punkt i kristen tro. Dette betyr samtidig at Kristus er førstefrukten av det nye skaperverk. Kristus ikke bare frelser det skapte. Han virkeliggjør dette nye skaperverk gjennom sitt eget legeme. Dette er inkarnasjonens dype mysterium. Guds nærvær i Jesus Kristus blir derfor et uttrykk for Guds trofasthet i alle sine relasjoner - dvs. til seg selv og alt han har skapt. Kristus er derfor "Sannheten" (Joh 14,6).

Nettopp i kraft av inkarnasjonen har vi ankerfeste for vår natur-spiritualitet som relasjon til Jesus Kristus. Dette muliggjør å se vår handling overfor det skapte som handling overfor Kristus (Matt 25,40). Dessuten blir Kristus et forbilde i vår naturspiritualitet. Kristi liv som "tjeneren" kan nemlig forstås som et "anti-syndefall" (Joh 13,12ff). Kristus er Herren som gjorde seg selv til tjener for alle. Dette er motsatsen til Adam som fikk herredømme fordi han var satt til å være Guds tjener (1 Mos 1,27f og 2,15), men som gjorde seg selv til herre (1 Mos 3,1ff). Med utgangspunkt i inkarnasjonstanken skulle det altså gi dyp mening å se vår relasjon til skaperverket som Kristus-relasjon.

Konklusjon

Hva innebærer så bekjennelsen "Vi bekjenner at jorden hører Herren til"? Sett fra et samisk ståsted handler dette ikke først og fremst om å følge en moderne økoteologi, men om å gjenvinne visdommen i våre gamle tradisjoner før de går tapt. Jeg håper at dette prosjektarbeidet kan bidra til å gjenopprette tilliten til en arv som kirken tidligere ikke så verdien av, og la oss se at den

ikke bare er verdifull for oss selv, men også til berikelse for et større fellesskap - ikke minst for kirken. Kanskje ligger en nøkkel nettopp i Salme 24,1: "Jorden og det som fyller den, verden og de som bor i den, alt hører Herren til." Betyr ikke det at også det samiske folks "rikdommer" hører Herren tilå

I tradisjonell samisk tenkning hører naturen med i en helhetlig sammenheng som berører alle våre relasjoner - og hvor det religiøse er et bærende element. Dette skulle være en utfordring til teologien om ikke å redusere det skapelsesteologiske perspektivet til en sektor innenfor en lukket, analytisk og abstrakt teologi. I det vi gjenkjenner den skapte verden som Guds verden og ser at det skapte er preget av Guds nærvær, skulle vi heller la skapelsesteologien være utgangspunkt for en mer helhetlig tilnærming til teologien. Ikke minst det gammeltestamentlige sannhetsbegrep forstått som et relasjonsbegrep skulle hjelpe oss til dette.

Skal bekjennelsen "Vi bekjenner at jorden hører Herren til" uttrykke "sannhet", dvs. trofasthet og pålitelighet i vårt forhold til Gud, må denne være mer enn erkjent kunnskap. Fordi bekjennelsen dreier seg om å se på sitt forhold til jorden innenfor en gudsrelasjon, innebærer bekjennelsen intet mindre enn omvendelse til Den treenige Gud. Idet alle relasjoner hviler i Gud som Sannheten, innebærer dette en tilbakevending til trofastheten i alle mine gudgitte relasjoner. Bare slik kan jeg forholde meg til Gud på en måte kjennetegnet av "sannhet". Bekjennelsen innebærer derfor en omvendelse til vår neste. Vi omvender oss til vår neste ved å omvende oss til kollektivet som den rettmessige forvalter av jorden. Dette kollektivet bør forstås både lokalt, regionalt og globalt - og det gir mening å inkludere både de tidligere og de kommende generasjoner. Bekjennelsen innebærer ikke minst en omvendelse til skaperverket som helhet. Siden skaperverket er skapt som en helhet basert på sameksistens, har alt skapt egenverdi og krav på vår respekt. Vi har rett til å leve i og av skaperverket, men ingen rett til å krenke det.

Som Guds tjenerer har vi tvert om plikt til å verne om det. For at denne omvendelsen skal være uttrykk for sannhet i kristen forstand, må det være en omvendelse til Kristus, idet det nyskapte liv virkeliggjøres i Ham. Omvendelsen må samtidig i levd liv innebære etterfølgelse av Kristus, etterfølgelse av ham som forløste sitt skaperverk gjennom selv å bli en del av det og ved å bli alles tjener. Dette skulle lede oss til en spiritualitet som ikke kan avgrense seg til natur i snever forstand, men som favner hele vår skapte virkelighet.

NOTER:

- ¹ Håkan Rydving påpeker i sin undersøkelse av religionsskiftet blant lulesamene den ensidig negative holdningen som misjonærene hadde til samisk før-kristen religion. Dette er spesielt tydelig i den dansk-norske samemisjonstradisjonen knyttet til Thomas von Westen. "The material that was written within the framework of the Danish Collage of Missions à with Thomas von Westen as primus motor, suffer, in particular, from a one-sided emphasis on aspects of the indigenous religion that from a Christian perspective were regarded as particularly repulsive." (Rydving, Håkan: The End of Drumtime, Religious Change among the Lule Saami, 1670s-1740s, Uppsala:1993, s 32)
- ² Jeg bruker her begrepet "filosofi", fordi jeg mener at også samisk folkelig tradisjon representerer en helhetlig måte å forholde seg til tilværelsen på, en måte å erkjenne på, osv.
- ³ Jmf. Brown-Driver-Briggs: The New Brown-Driver-Briggs-Gesenius Hebrew-English Lexicon, Massachusetts: 1979, Hendricson Publishers
- ⁴ Vestlig tenkning er selvfølgelig også mangfoldig. I denne artikkelen er det imidlertid et mål å få fram noen grunntrekk i vestlig tenkning som spesielt kommer til syne fra opplysningstiden og utover i det som gjerne kalles "modernitet". Moderniteten kjennetegnes av en enorm tro på menneskets evne til å gripe virkeligheten gjennom fornuften (positivisme) og på menneskets evne til å utnytte sin kunnskap til beste for menneskeheten (evolusjonisme/utviklingstro). Moderniteten er et så viktig premis for postmoderniteten at enkelte vil kalle det for "hypermodernitet" (jmf. Hylland-Eriksen, upubl. foredrag på "Gud er løs: konsultasjon om evangeliet og

kulturene”, Oslo, 12.01.96).

- ⁵ Også det samiske samfunn preges i dag av moderniteten. Med “tradisjonell samisk kultur” mener jeg derfor det før-moderne ved den samiske kultur som fortsatt preger det samiske samfunn i betydelig grad.
- ⁶ Erke, Reidar: Sosial organisasjon, i Identitet og livsutfoldelse, Erke/Høgmo (red), Universitetsforlaget, Tromsø - Oslo - Bergen - Stavanger: 1986, s. 25-37
- ⁷ Ibid
- ⁸ Tanner, Vöin÷: Skoltlapparna, i Fennia 49, No 4, s 338-343, “Sit-begreppet”
- ⁹ Turi, Johan (1854-1936): Mui”talus sßmiid birra, Stockholm: Kungl Skol÷verstyrelsen, 1965, (1. utg. 1910),s. 68, (artikkelforfatterens oversettelse fra samisk orginaltekst)
- ¹⁰ Ibid, s. 68
- ¹¹ Ibid, s. 69
- ¹² Utnem, Erling: Visst skal jorden bli ny - det bibelske framtidshåp, Luther forlag, Oslo1987, s35
- ¹³ Turi, Johan (1854-1936): Mui”talus sßmiid birra, Stockholm: Kungl Skol÷verstyrelsen, 1965, (1. utg. 1910),s. 49-50 (artikkelforfatterens oversettelse fra samisk orginaltekst)
- ¹⁴ Den greske grunnteksten benytter her “sarks” som direkte oversatt betyr “kjøtt”

Artikkelforfattere:

Tore Johnsen, f. 1969. Sokneprest i Tana og Nesseby. Oppvokst i Sør-Norge, med samisk far fra Tana. Har gjennom flere år vært engasjert i arbeid med samisk teologi og urbefolkningssspørsmål.

Marit Myrvoll, f. 1953 i Bodø. Doktorgradsstipendiat i sosialantropologi med tradisjonell og nyreligiøsitet som tema. Tidligere: Arbeidet som lærer i grunnskolen og innenfor samepolitiske organer og saksfelt.

Tove-Lill Labahå, f. 1955 i Neiden, Sør-Varanger. Spesialpedagog. Tilknyttet Nordisk Samisk Institutt. Inngiftet i reindriftsamisk familie.

Per Oskar Kjølaas, f. 1948 i Sør-Varanger. Prost i Indre-Finnmark Prosti. Har arbeidet i samisk kirkelig tjeneste siden 1978. Arbeider f.t. med nordsamisk bibeloversettelse.

Kjell Skog, f. 1942 i Lyngen. Banksjef. Vokst opp i læstadiansk og sjøsamisk miljø. Arbeidet som prest i Den norske Kirke fra 1972 til 1996.

Karen Marie Eira Buljo, f. 1956 i Kautokeino. Reineier, arbeider med duodji og lærebokforfatter. Kommunepolitiker. Vararepresentant til Finnmark fylkesting og Stortinget. Medlem av Reindriften Lovutvalg. Har vært medlem av NRK Sami Radios programråd.

Synnøve Brevik, f. 1940 i Karasjok. Generalsekretær i Samisk kirkeråd siden 1993. Arbeidet som lærer i 24 år. Medlem av rådgivningsgruppe for Kirkenes Verdensråds urfolksprogram.

